МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

04.01 – МКР. 1666 “С” 2022.11.07. 012. ПЗ

МАЦАКОВА ДМИТРА МИКОЛАЙОВИЧА

2023 р.

НУБіП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ННІ неперервної освіти і туризму

УДК 005.332.4:658.114

ПОГОДЖЕНО
Директор
ННІ неперервної освіти і туризму
_____ Іван ГРИЦЕНКО
(підпис)
«____» _____ 2023 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
В. о. завідувача кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва
_____ Сергій ПРИЛІПКО
(підпис)
«____» _____ 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «УПРАВЛІННЯ АКТИВІЗАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ»

Спеціальність **073 «Менеджмент»**

Освітня програма **«Управління інноваційною діяльністю»**

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
д. е. н., професор _____ **Ольга ВИТВИЦЬКА**
(підпис)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
к. е. н., професор _____ **Марія КУЛАЄЦЬ**
(підпис)

Виконав _____ **Дмитро МАЦАКОВ**
(підпис)

КИЇВ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ННІ неперервної освіти і туризму

ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. завідувача кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва

д

«23» листопада 2022 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ
Мацакову Дмитру Миколайовичу

Спеціальність **073 «Менеджмент»**

Освітня програма **«Управління інноваційною діяльністю»**

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«УПРАВЛІННЯ АКТИВІЗАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від 07.11.2022 р. №1666 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру *2023.11.03*
Рік, місяць, число

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи _____

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. _____
2. _____
3. _____

Дата видачі завдання *«23» листопада 2022 р.*

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ **Марія КУЛАЄЦЬ**
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ **Дмитро МАЦАКОВ**
(підпис)

НУБіП України

Зміст

ВСТУП .....

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АКТИВІЗАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Теоретичні основи інноваційно-спрямованого розвитку підприємств ...

1.2 Сутність та чинники формування інноваційного клімату підприємства..

1.3 Інституціональне та економічне забезпечення процесів формування сприятливого інноваційного клімату .....

Висновки до розділу 1 .....

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1 Динаміка інноваційних процесів на малих на підприємствах……

2.2 Оцінка впливу податкового навантаження на інноваційну активність підприємств.....

Висновки до розділу 2 .....

РОЗДІЛ 3.НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ.....

3.1 Обґрунтування організаційного забезпечення діяльності і взаємодії підприємства та інноваційного посередника……

3.3 Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення формування інноваційного клімату підприємств.....

Висновки до розділу 3 .....

ВИСНОВКИ .....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ДОДАТКИ .....

НУБіП України

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток економічної системи визначається інтенсивністю та якістю трансформаційних процесів, які генеруються (керуються) її управляючою ланкою і реалізуються кожною складовою — з урахуванням її ієрархічного рівня та специфіки функціонування — даної системи. Поєднання високого рівня динаміки (інтенсивності) змін з їх глибинністю (якістю або значимістю наслідків реалізованих нововведень), що є, без сумніву, визначальною рисою сучасного етапу розвитку як кожної країни окремо, так і світової економіки в цілому, пов'язане з процесами генерування та впровадження інновацій.

Економічна теорія та практика переконують, що інновації є імперативом сучасного економічного розвитку і, чи не єдиним, фактором, який може забезпечити стійке економічне зростання. Однак, зважаючи на особливості трансформаційних процесів української економіки — інституціональну недостатність, значний ресурсний дефіцит як держави, так і суб'єктів господарювання, порушення відтворювальних процесів мікро- та макрорівня, деструктивна мотивація господарюючих суб'єктів, поширення нелегітимних регуляторів економічної сфери — можливість формування цілісної та дієвої НСІ України, яка б реально відповідала категорії "система інновацій".

Формування таких умов можливе лише через активізацію суб'єктами господарювання інноваційної діяльності. Це означає, що першочерговим завданням, у цьому напрямку, повинно стати дослідження тих питань, вирішення яких кардинально змінить відношення до процесу інноваційної діяльності всіх його учасників: продукувати та впроваджувати інновації повинно стати не тільки економічною доцільністю, але й необхідністю.

Наукові основи теорії інновацій, закладені Туган-Барановським М.І., Кондратьєвим М.Д., Шумпетером Й., набули подальшого розвитку у працях Аллена Й., Друкера П., Менсфілда М., Менша Г., Санто Б.

Дослідженнями основних причин, які стримують активізацію інноваційної діяльності, займалися вітчизняні вчені Бажал Ю.М., Бєленький П.Ю., Витвицька О.Д., Реєць В.М., Долішній М.І., Кузьмін О.Є., Лапко О.О., Червоньов Д.М.

Мета та завдання дослідження. Метою магістерської кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних положень, аналіз особливостей та оцінка інноваційної активності суб'єктів господарювання, розробка практичних рекомендацій для виявлення факторів формування інноваційного клімату підприємств.

Для досягнення вказаної мети необхідно було окреслити та вирішити такі завдання:

— узагальнити підходи, щодо інноваційно-спрямованого розвитку підприємств;

- провести класифікацію чинників формування інноваційного клімату підприємства;
- проаналізувати вплив інституціонального та економічного забезпечення процесів формування сприятливого інноваційного клімату;
- обґрунтувати динаміку інноваційних процесів на малих підприємствах;
- здійснити оцінку впливу податкового навантаження на інноваційну активність підприємств;

обґрунтувати організаційне забезпечення діяльності і взаємодії підприємства та інноваційного посередника;

виявити напрями удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення.

Об'єктом дослідження є процес управління активізацією інноваційної діяльності малих підприємств

Предметом дослідження є теоретико-методологічні положення формування інноваційного клімату на малих підприємствах з метою їх активізації

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою є положення сучасної економічної теорії, викладені в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних учених з проблем інновацій та інноваційно-спрямованого розвитку підприємств.

У процесі дослідження, для вирішення окреслених завдань, використовувались такі методи: метод системного підходу — для вивчення зв'язків між явищами та процесами економічної діяльності; метод порівнянь — для співставлення особливостей функціонування різних; абстрактно-логічні методи — для теоретичного узагальнення результатів досліджень та формування, на їх основі, проміжних і підсумкових висновків; методи економіко-статистичного аналізу — для дослідження інноваційної активності суб'єктів господарювання в Івано-Франківській області, визначення основних тенденцій та динаміки їх розвитку, оцінки впливу податкового навантаження на діяльність інноваційноактивних підприємств, а також виявлення залежності між інтегральною оцінкою інноваційного клімату підприємства та основними показниками його фінансового-господарської діяльності.

Інформаційними джерелами дослідження стали матеріали статистичних збірників, дані Держкомстату України, Головного управління статистики в Івано-Франківській області, а також результати анкетного опитування керівників інноваційноактивних підприємств області та дані їх фінансової звітності.

Структура й обсяг роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та додатків.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ АКТИВІЗАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретичні основи інноваційно-спрямованого розвитку підприємств

Становлення кожної наукової теорії неодмінно супроводжується виникненням і активізацією різноманітних наукових течій, об'єднань, шкіл, котрі відстоюють різні (а нерідко діаметрально-протилежні) точки зору щодо окреслення основних категорій, їх тлумачення, пояснення окремих закономірностей.

Очевидно, що такі процеси в наукових теоріях є постійними, перманентними і характеризуються різним степенем активності. Крім того, ступінь активності цих процесів може слугувати своєрідним індикатором того, чи дана наукова теорія переживає свою чергову фазу розвитку, чи перебуває в занепаді.

Не стала винятком в цьому плані й інноваційна теорія. А враховуючи зростаючу кількість наукових робіт та досліджень, які проводяться останнім часом у цьому напрямку, можна стверджувати про те, що дана теорія зараз перебуває в стані активного розвитку.

Економічна наука вважає, що першість у дослідженні інновацій, їх впливу на економічні та суспільні процеси, належить Й. Шумпетеру, який вбачав у комерціалізації технічних новацій основне джерело отримання прибутку в підприємницькій діяльності. Зокрема, в його праці "Теорія економічного розвитку (1912 р.) автор вважає, що "інновація — це процес втілення нових технологій, нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, нових джерел постачання та нових форм індустріальної організації" і виділяє 5 напрямків здійснення інновацій (нововведень).

П. Друкер ідентифікує інновацію як "управляючі нововведення, які повинні перетворити суспільні потреби в сприятливі можливості для прибуткового

бізнесу”.

В результаті, традиційна економічна наука, увібравши в себе різноманітні підходи стосовно інноваційного розвитку та чисельні тлумачення категорії “інновації”, окреслила два підходи у визначенні сутності інновацій:

— інновації *як процес,* пов’язаний з виготовленням якісно нових виробів, продуктів, технологій, втілення організаційних та інших змін замість існуючих;

— інновація *як об’єкт,* певний разовий результат, який виступає у формі нової продукції, техніки, технології, методу тощо”.

Слід зауважити, що така загальна класифікація не може відображати всього розмаїття наукових напрямків інноваційної теорії, проте вона стала, до певної міри, своєрідною “первинною інформаційною базою” для вітчизняних вчених, у яких тільки наприкінці 80-их років минулого століття з’явилась практична можливість займатись проблематикою інноваційних процесів.

Трансформаційні процеси в науці, економіці, культурі, в суспільстві в цілому, які зараз відбуваються в світі, їх динаміка та глибина постійно видозмінюють позицію дослідників та розширюють можливості його засобів.

Концепція інновацій останнім часом дуже змінилася: приділяється більше уваги не просто філософії інновацій, а комплексу соціальних механізмів, які акцентують на нових технологіях та виробництві нових товарів. Водночас лінійні моделі науки і технології було витіснено “інтерактивними” інноваційними моделями, які наголошують на ролі виробничого дизайну, ефекту взаємовпливу між ринковою (*downstream*) і технологічною (*upstream*) фазами інновацій. Зростання міжфірмових альянсів є головною трансформацією, що відбулася в галузі інновацій”.

Враховуючи особливості сучасного розвитку всієї економічної системи, автор продовжує: “Зараз увага науковців повинна зосереджуватись на дослідженнях *національної системи інновацій* (*NSI*), а не окремих інноваціях”.

У відповідності з топологією структуроутворюючих аттракторів система

може переходити на новий рівень організації під дією внутрішніх збурень: флуктацій або біфуркацій. В цьому контексті, такі явища як флуктація та біфуркація, які відбуваються в структурно-стійких системах — їх зародження, розвиток та активізація — є не що інше, як успішна реалізація інноваційних процесів".

Адже успішне розповсюдження інновації можливе лише за умови її відповідності всім елементам середовища, в яке вона "занурюється". Таким чином, "технічні", "технологічні", "наукові", "організаційні" та інші "ідентифіковані" інновації можна назвати такими з достатнім степенем умовності".

Враховуючи той факт, що сучасна економічна теорія дедалі частіше розглядає інформацію як ще один фактор виробництва, такий підхід до проблем інноватики заслуговує особливої уваги. Його унікальність, на нашу думку, полягає в тому, що запровадження та використання такого уніфікованого критерію, що характеризуватиме зміни в якості інформації (інформації як економічної категорії), дозволить "зсередини" досліджувати інноваційні процеси. Крім того, введення в сучасну економічну теорію таких понять, як "ефект Кауффмана" та "інноваційний тиск" вказує на "накопичення" змін в тлумаченні деяких загальноприйнятих категорій інноваційної теорії (на нашу думку, це стосується таких понять як "традиційний інноваційний процес" та "дифузія інновацій"). Запровадження складних "перенасичених" змістових форм представниками новітніх течій економічної науки для визначення дефініцій інноваційної теорії не слід вважати основним напрямком її розвитку в сучасних умовах.

Таку "порядкову класифікацію" можна представити графічно (рис. 1.1).

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

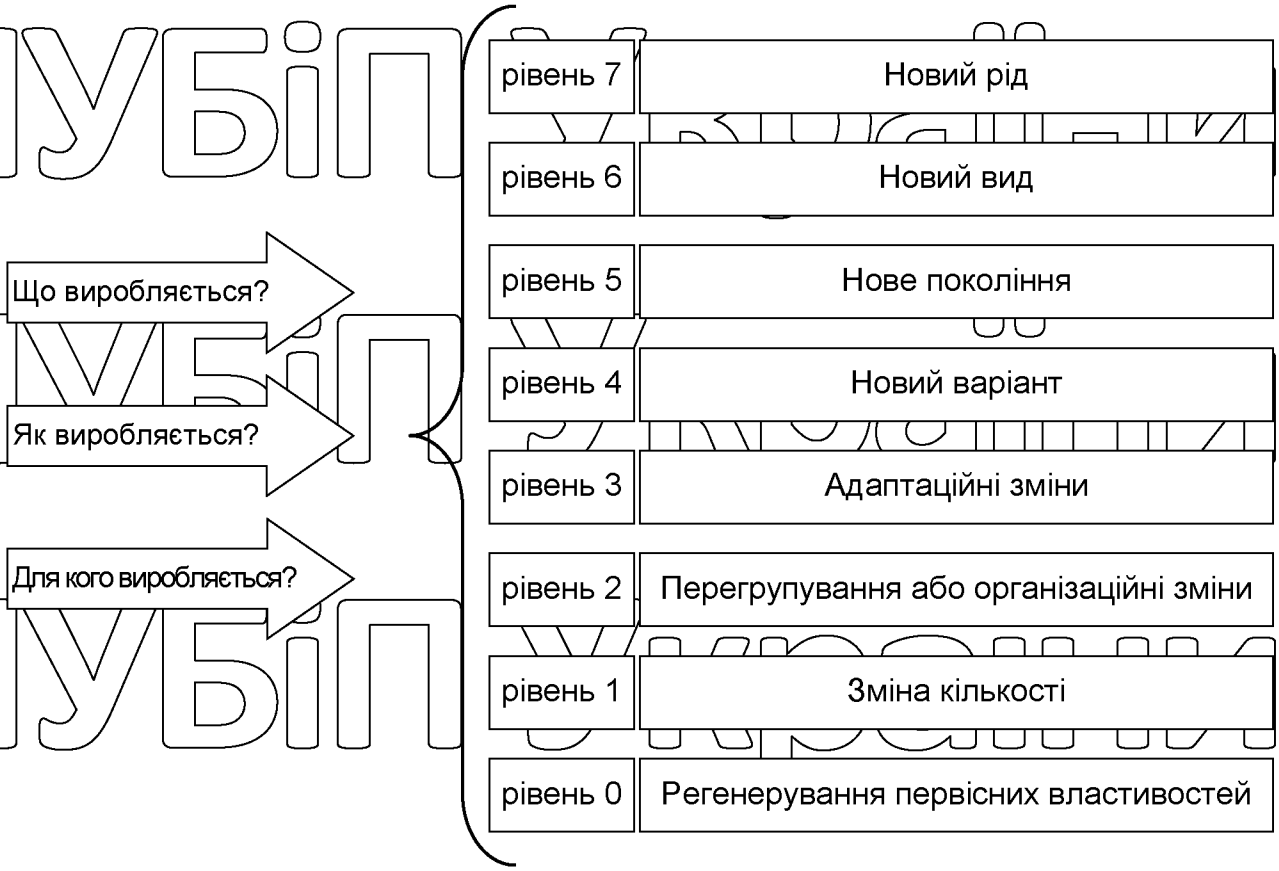

Рис. 1.1. Порядкова класифікація якісної сторони інноваційного процесу

Наведені тлумачення основних дефініцій інноватики традиційними та новітніми напрямками економічної науки далеко не вичерпують всього розмаїття існуючих визначень, проте їх аналіз дозволяє окреслити основні тенденції сучасного розвитку інноваційної теорії:

1. Всі наукові течії економічної теорії вважають інновації імперативом сучасного економічного розвитку;
2. Переважна більшість дослідників означених напрямків загальної економічної науки характеризує інноваційні процеси як гомеостатичні процеси (процеси, які самі себе регенерують), перебіг яких описує системний ланцюжок: наука — інновація — реальна економіка.

Їх позицію не поділяють:

— частина представників еволюційної економіки, які пояснюють виникнення промислових інновацій результатом евристичного процесу пошуку, що поєднує в собі цільову та стохастичну поведінку фірми;

— частина представників системно-синергетичного підходу, котрі не

вважають інноваційні (еволюційні) властивості дисипативних систем результатом виключно внутрішньої взаємодії їх частин;

3. Практично всі науковці зазначених економічних течій вважають за необхідне класифікувати інновації за їх якісними ознаками;

4. В багатьох випадках визначення основних понять інноваційних процесів здійснюється не за допомогою загальнонаукової та загальновизначеної термінології, а використовуючи нехарактерий, специфічний для кожного напрямку категоріальний апарат;

5. Жоден з наведених наукових напрямків економічної теорії — за винятком інформаційної економіки — не ідентифікує критерій (критерії), за яким категорія "інновація" відрізняється від категорії "нововведення". Представники інфоекономіки вважають, що таким критерієм можуть виступати "зміни в якості інформації" нововведення.

Окреслені тенденції, які характеризують сучасний етап розвитку інноваційної теорії, дозволяють сформулювати два, на нашу думку, головні питання:

1. Як пояснити існування такої великої кількості (яка продовжує зростати) тлумачень, а також багатозначність та змістову амбівалентність поняття "інновації"?

2. Що може служити своєрідним уніфікованим критерієм, який дозволить однозначно ідентифікувати реалізовані нововведення як "інновація"?

Щоб відповісти на перше запитання, необхідно означити основні причини та умови, які спричиняють (сприяють) виникненню нових тлумачень в інноватиці:

1. Інноваційні процеси, які відбуваються водночас в кожній (окремо) підсистемі всієї соціально-економічної системи, виступають, з однієї сторони, як типовий "стандартний" невід'ємний елемент розвитку кожної складової — своєрідний "універсальний вектор", з іншої — завжди діють в специфічному середовищі своєї підсистеми — специфічному "правовому" полі. Очевидно, така двоїста природа інновацій проявляється в наступному: спільною рисою інноваційних процесів у всіх підсистемах є однакова структура життєвого циклу інновації; принципово відмінним є специфічні риси, ознаки, характеристики самих процесів, які розвивають

або трансформують різні складові системи;

2. Всі підсистеми, що утворюють одне ціле — соціально-економічну систему, — є завжди взаємозалежні та взаємообумовлені. Існування таких зв'язків, в свою чергу, створює умови для взаємовпливів та взаємопроникнення нововведень. Це дозволяє стверджувати, що інноваційним процесам притаманні такі властивості як імманентність, так і трансцендентність, що значно ускладнює їх класифікацію;

3. Перебіг інноваційних процесів в підсистемах, з огляду на відмінності між ними, відбувається з різною динамікою, амплітудою, частотою, тривалістю. З позиції "візуалізації процесів" такі розбіжності, для багатьох дослідників, видаються визначальними (звідси і стільки тлумачень). Визначальними є їх циклічність — послідовність і динаміка етапів процесу інноваційної діяльності та результат (ефективність) — критерій (критерії), за яким реалізоване нововведення можна ідентифікувати як інновацію.

Підсумовуючи зазначені причини та умови, які сприяють виникненню нових тлумачень в інноватиці, можна зробити наступний висновок: відсутність однозначної відповіді на друге сформульоване нами питання детермінує актуальність першого. Таким чином, визначивши критерій (критерії), який дозволяє ідентифікувати інновацію (тобто, що ж саме робить новацію інновацією?), вдасться вирішити обидва питання.

Наведена ситуація дозволяє нам запропонувати свій підхід у визначенні описаних вище критеріїв, і сформулювати, на цій підставі, своє визначення основних понять теорії інноваційного розвитку промислових підприємств.

Однак необхідно зауважити, що розвиток будь-якої системи, в тому числі і виробничої, завжди супроводжується її ускладненням, при цьому "рівень впорядкованості її організації також зростає, прагнучи до максимальної стійкості". Зважаючи на інтегративність системи "підприємство", її ускладнення (розвиток системи) може відбуватись за рахунок:

— трансформації підсистем (збільшення кількості та / або зміна їх якості);

— транеформації зв'язків (збільшення кількості та / або зміна їх якості) між

складовими;

— зростання обсягів та динаміки інформаційних потоків (внутрішніх та / або зовнішніх).

Таку класифікацію можна представити графічно (рис. 1.2).

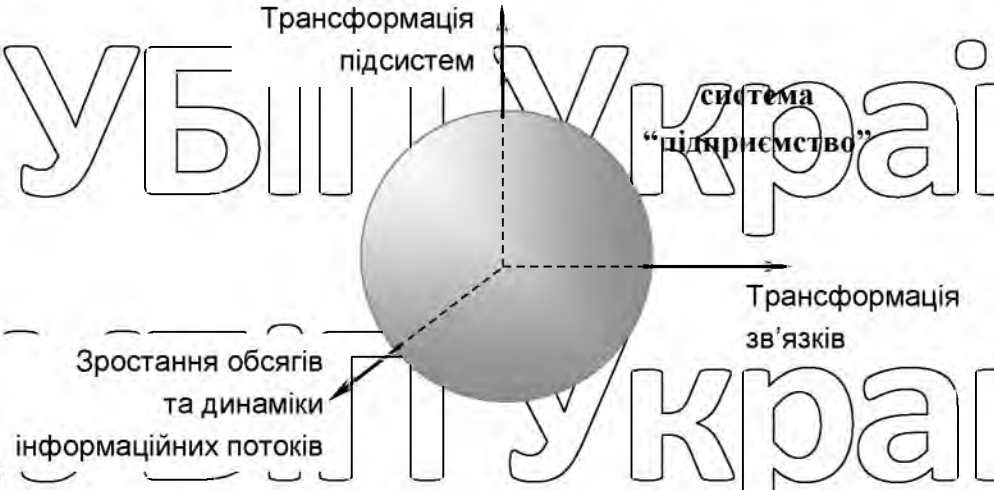

Рис. 1.2. Класифікація ознак складових розвитку системи “підприємство”

Тому запропонована схема взаємозв’язку складових і всієї системи потребує відповіді на питання подібності процесів:

— розвитку системи як наслідок змін у її складових;

— розвитку складових як наслідок змін у самій системі.

Враховуючи той факт, що інерційність системи є на порядок вищою за інерційність будь-якої з її складових, можна зробити припущення, що наведені процеси принципово відрізняються між собою.

Очевидно, що темпи розвитку складових — як результат змін у самій системі — не можуть перевищувати темпи розвитку самої системи. Це означає, що поступовий, “спокійний” розвиток всієї системи відбувається рівночасно (можливо, з деяким лагом) з трансформацією її складових. При цьому, темпи розвитку і системи, і складових визначаються степенем інерційності цілої системи, а отже, достатньо розтягнуті в часі. Така ситуація не може забезпечити прискорених темпів розвитку системи.

Таким чином, критерієм за допомогою якого можна диференціювати категорії “нововведення” та “інновація” може виступати, на нашу думку, зміна (зміни) парадигми системи (її складових), в якій відбуваються нововведення.

Такий підхід дозволяє запропонувати нам власне визначення категорії "*інновація*" — це такі цільові зміни в системі (всієї системи), які детермінують розвиток (заміну) її парадигми.

Це означає, що рівень складності (організації) виробничої системи завжди є вищим за рівень складності продукту, який вона створює, а отже, інноваційність такого продукту обумовлена результатом інноваційних змін, які раніше відбулись у самій системі. Таким чином, виробнича система, яка не має "в собі" елементів інноваційності (це може стосуватись окремих її складових, елементів організації, управління, маркетингу, виробничих процесів або їх операцій, використання принципово нових ресурсів та сировини тощо), не може створити "принципово новий" продукт. Інакше кажучи, "неінноваційна система" не може продукувати "інноваційний продукт", а тому можна стверджувати: продукування підприємством інновацій детермінується, в першу чергу, інноваційними змінами у діяльності самого суб'єкта господарювання.

Наведене твердження дозволяє зробити такі проміжні висновки:

1. Інновації, які класифікуються як "продуктові", доцільно, на нашу думку, визначати як "процесно-продуктові" (елімінування інноваційності самого продукту від процесу його створення видається маловірогідним);
2. Можливість продукування інновацій визначається інноваційною спрямованістю самої виробничої системи.

Таким чином, узагальнюючи вищенаведені твердження та проміжні висновки, можна сформулювати основний підсумок проведеного дослідження основних категорій та постулатів теорії інновацій: інноваційна спрямованість підприємства виступає необхідною умовою генерування, продукування та поширення інновацій, реалізація яких є визначальним фактором сталого розвитку економічної системи в сучасних умовах. Кожна інновація, яка успішно реалізована підприємством, є наслідком його власного інноваційноспрямованого розвитку.

Слід зауважити, що констатація факту інноваційноспрямованого розвитку

підприємства свідчить про наявність сукупності певних факторів, котрі формують специфічне середовище (специфічний клімат), в умовах якого такий розвиток даного суб'єкта господарювання є можливим.

1.2. Сутність та чинники формування інноваційного клімату підприємства

Характерною особливістю діяльності підприємства в сучасних умовах є "обмежена можливість попереднього планування і прийняття рішень. Тому важливим є пошук балансу між реагуванням, і передбаченням та випередженням змін".

Це означає, що можливість успішного довготривалого функціонування виробничих систем (які належать до класу дисипативних систем) детермінується двома основними якісними характеристиками:

— адаптаційною здатністю — гнучкістю та адекватністю реакції на зміну екзогенного середовища;

— креативною спроможністю (креативністю ендогенного середовища) — можливістю продукувати позитивні, з точки зору "корисності" для системи, нововведення.

Таким чином, зазначені характеристики — їхня вираженість або, навпаки, нерозвиненість — є визначальними для забезпечення "життєдіяльності" суб'єктів господарювання.

Аналіз процесів, які забезпечують формування відповідного якісного рівня адаптаційної здатності та креативної спроможності підприємства, вказує на те, що в їхній основі лежить однакова схема (однаковий алгоритм) управління, яка представлена на рис. 1.3.

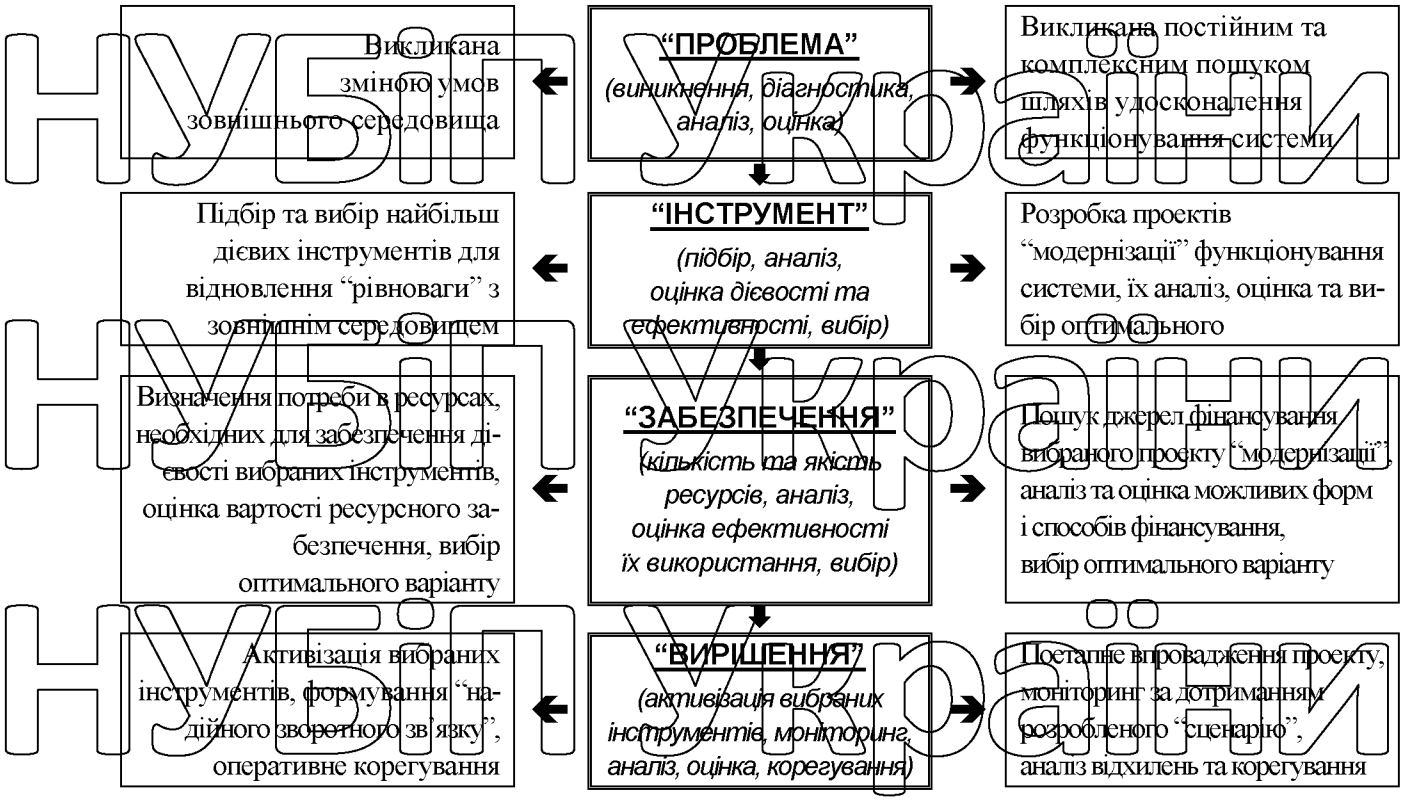

Рис. 1.3. Схема управління адаптаційними та креативними процесами на підприємстві

Принципова схожість алгоритмів управління процесами, які, згідно системного підходу, визначаються як “процеси різної полярності”, дозволяє зробити проміжні висновки:

— оскільки інноваційна активність підприємства детермінується його креативною спроможністю, то алгоритм управління інноваційною діяльністю суб’єкта господарювання є аналогічним алгоритму управління процесами, які забезпечують його адаптаційну здатність;

— якість “кінцевого продукту” інноваційної діяльності підприємства — реалізоване нововведення відповідає категорії “новація” чи “інновація” — визначається ефективністю управління процесами, які забезпечують формування відповідного рівня адаптаційної здатності та креативної спроможності суб’єкта господарювання.

Важливість сформульованих висновків полягає в тому, що вони вказують на можливість проведення досліджень процесу інноваційної діяльності підприємства з

позиції алгоритму прийняття управлінського рішення (очевидно, що таке рішення повинно стосуватись розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням адаптаційної здатності або креативної спроможності суб'єкта господарювання). Такий підхід дозволить виокремити кожен етап процесу інноваційної діяльності підприємства, що, в свою чергу, зробить можливим ідентифікувати фактори, котрі є визначальними на кожному рівні процесу продукування інновацій.

Слід зауважити, що наведену позицію поділяють більшість українських науковців, вважаючи, що "трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт передбачає структуризацію інноваційного процесу, до якої традиційно належать: генерування нової ідеї — експериментальна реалізація нової ідеї — освоєння у виробництві — масовий випуск — споживання". Враховуючи зазначені зауваження, процес управління інноваційною діяльністю підприємства, в загальному випадку, описується алгоритмом, який представлено на рис. 1.3.

Аналіз структури даної схеми, її складових, а також взаємозв'язків між ними дозволяє сформулювати проміжні висновки:

— в процесі продукування (створення) новацій (інновацій) завжди беруть участь три складових — креативна, виробнича та фінансова. Це означає, що процес інноваційної діяльності можна розглядати як взаємодію трьох сторін: "генератора ідей" (креативна складова), "підприємства" (виробнича складова) та "інвестора інноваційного проекту" (фінансова складова);

— "підприємство" (виробнича складова), в загальному випадку, виступає і як "зв'язуюча ланка" між іншими учасниками процесу інноваційної діяльності, і як "основний виконавець" реалізації інноваційного проекту

НУБіП України

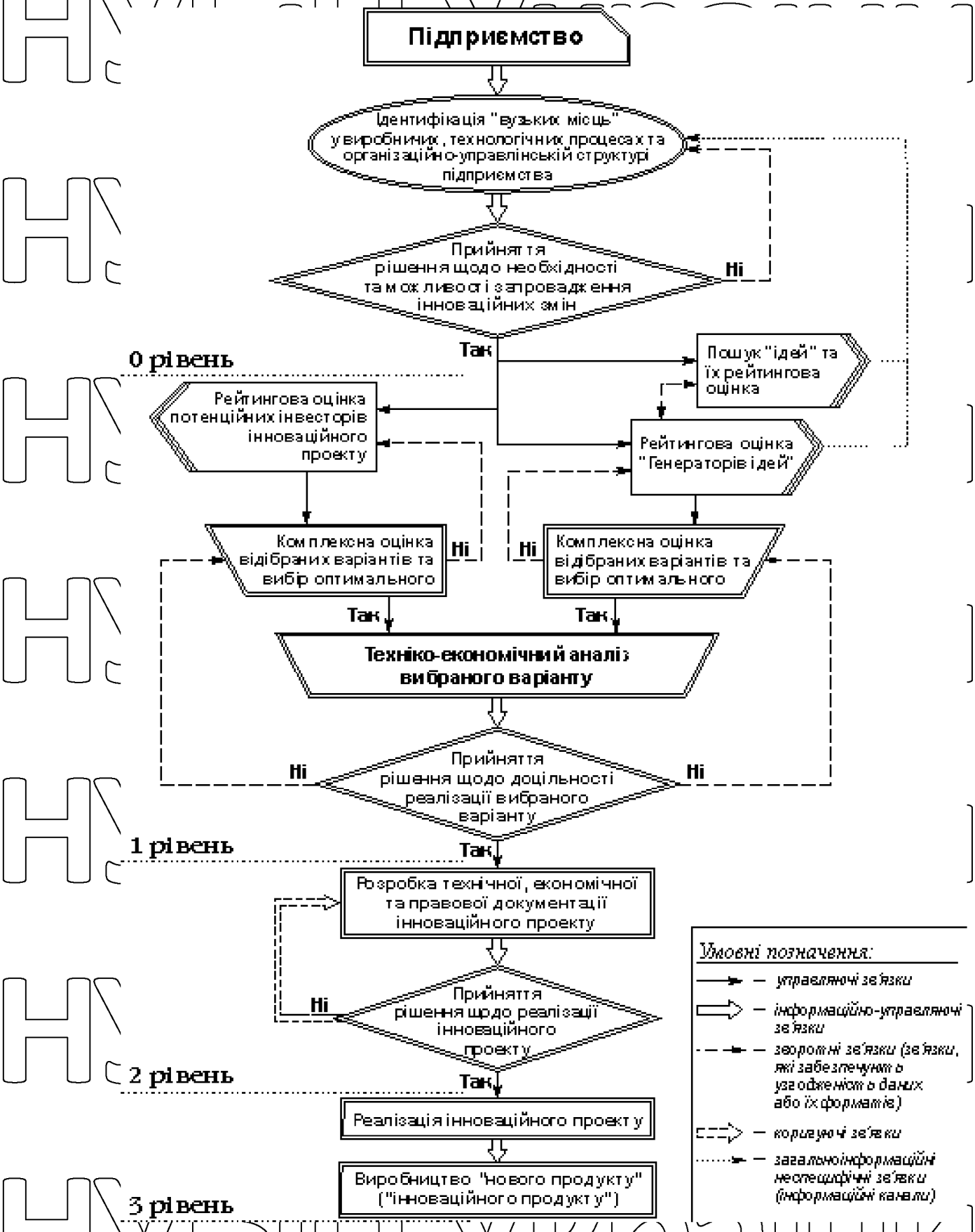

Рис. 1.3. Алгоритм управління процесом інноваційної діяльності

Практична цінність сформульованих висновків, на нашу думку, полягає в тому, що вони окреслюють (формують) критерії, за якими можна класифікувати (а отже, й ідентифікувати) кожен етап процесу інноваційної діяльності підприємства. Зважаючи на те, що складові інноваційного процесу — "генератор ідей", "підприємство" та "інвестор інноваційного проекту" — є "умовно-незмінними" на протязі всього процесу реалізації нововведень, можна зробити узагальнюючий висновок: єдиним критерієм, за яким можна здійснювати класифікацію етапів процесу інноваційної діяльності, є форма (категорія) зв'язків між його учасниками (складовими).

Очевидно, що реалізація такого підходу потребує, в свою чергу, класифікації зв'язків (їх чіткої диференціації) за формою (категорією): інформаційні, регламентуючі та фінансові зв'язки.

Інформаційні зв'язки забезпечують: пошук "ідей", "генераторів ідей", а також потенційних інвесторів інноваційного проекту; проведення їх рейтингової та комплексної оцінки; вибір оптимального варіанту;

Регламентуючі зв'язки забезпечують: участь (юридичну та економічну) кожної з сторін в процесі реалізації інноваційного проекту; розробку технічної та економічної документації інноваційного проекту; формування, регулювання та дотримання прав і зобов'язань кожної з сторін; внесення змін до діючих угод; вирішення спорів між сторонами;

Фінансові зв'язки забезпечують: безпосередню можливість реалізації інноваційного проекту.

Аналіз класифікації етапів процесу інноваційної діяльності підприємства та якісної оцінки зв'язків між його учасниками дозволяє зробити два важливі висновки:

1. Активність інноваційної діяльності підприємств детермінується рівнем його інноваційного клімату, який, в свою чергу, визначається кількістю (насиченістю) інформаційних зв'язків;
2. Рівень "інноваційності" реалізованого інноваційного проекту також детермінується рівнем інноваційного клімату суб'єкта господарювання, проте, в

цьому випадку, він визначається якістю інформаційних зв'язків.

Таким чином, можна стверджувати, що активність інноваційної діяльності підприємства детермінується рівнем його інноваційного клімату.

Слід зауважити, що інноваційний клімат суб'єкта господарювання одночасно і формує (на мікрорівні), і детермінується (на макрорівні) загальним рівнем інноваційного клімату економічної системи. Наявність таких двосторонніх взаємозв'язків вказує на доцільність (необхідність) проведення поглибленого аналізу категорії "інноваційний клімат" та дослідження механізмів його формування.

"Інноваційний клімат — це складна соціально-економічна категорія, яка характеризує, з однієї сторони, схильність економіки та суспільства до інновацій, а з іншої — наявність об'єктивних передумов для створення та продукування інновацій.

Наведе визначення категорії інноваційного клімату робить справедливим подальші роздуми авторів про те, що "обидві ці складові взаємозв'язані та взаємозалежні: розширення попиту стимулює розвиток інноваційного потенціалу, а наявність розвинутого інноваційного потенціалу створює додатковий попит на інновації".

Більш загальною є оцінка проблем формування сприятливого інноваційного клімату суб'єкта господарювання, яку висловлюють науковці — представники економічно розвинених країн.

Для країн з перехідною економікою не менш важливим, на нашу думку, є ідентифікація факторів, які забезпечують формування "зовнішнього", по відношенню до діяльності підприємства, сприятливого інноваційного клімату.

Зазначені перешкоди призводять до руйнування цілісності інноваційного процесу з наступним уповільненням розвитку та занепадом його складових. Насамперед за таких умов потерпає елемент впровадження нововведень (попит на інновації), який, власне, і перетворює науково-технічний продукт на інновацію як таку. Відтак втрачається економічний ефект і від вкладень в фундаментальні і прикладні дослідження".

НУБіП України

Причинно-наслідковий зв'язок "загальна активність суспільства" → "діловий клімат" (економічна активність") → "інноваційний клімат економічної системи" забезпечує формування екзогенного середовища по відношенню до процесів створення на кожному підприємстві "свого власного" інноваційного клімату. Слід зауважити, що такий зв'язок:

— визначає "стартові" зовнішні умови — рівень інноваційності економічної системи, — які забезпечують можливість суб'єкта господарювання створювати "свій власний" інноваційний клімат;

— виступає своєрідним "бар'єром", який регламентує мінімально-необхідний рівень організації та ефективності функціонування виробничих систем та їх складових. Тобто, можливість довготривалого здійснення своєї економічної діяльності з'являється у суб'єкта господарювання лише за умови досягнення ним такого рівня організації (рівня керованості), який відповідатиме рівню організації економічної системи.

В свою чергу, дієвість іншого причинно-наслідкового зв'язку "інноваційний клімат" → "інноваційний потенціал" → "інноваційна діяльність" призводить до продукування та розповсюдження інновацій. Необхідно зазначити, що цей зв'язок:

— створює можливість продукування інновацій, рівень інноваційності яких (якісна характеристика реалізованих інновацій), в першу чергу, визначається взаємодією інноваційного мікроклімату та макроклімату;

— забезпечує можливість розповсюдження успішно реалізованих інновацій і тим самим формує прямий (безпосередній та опосередкований) вплив на загальну активність суспільства та його економічну активність;

— диференціює процес поширення інновацій — "дифузія інновацій" і / або "конвергенція інновацій" — в залежності від того, наскільки рівень інноваційності реалізованого нововведення відповідає рівню загальної активності суспільства та рівню його економічної активності (тобто, "готовність" економічної системи до використання створеної інновації визначає спосіб (механізм) її поширення).

Слід зауважити, що термін "конвергенцій інновацій" не використовується в

сучасній науковій літературі, яка стосується досліджень інноваційних процесів. Однак введення категорії "інноваційний тиск" в теорію інноватики, на підставі виникнення явища інноваційного тиску, детермінує необхідність диференціації процесів розповсюдження (поширення) інновацій: "дифузія інновацій" не може забезпечити умови для формування "інноваційного тиску".

Наведена схема взаємозв'язку процесів формування інноваційного макро- та мікроклімату дозволяє запропонувати власне визначення основних дефініцій:

інноваційний клімат підприємства — це сукупність характерних факторів та ознак, які забезпечують господарюючому суб'єкту можливість формування інноваційного потенціалу. Інноваційний клімат підприємства є комплексною характеристикою його діяльності, яка свідчить про можливість та готовність даного суб'єкта господарювання до формування інноваційного потенціалу, необхідного для провадження ним інноваційної діяльності;

інноваційна діяльність підприємства — це перетворення інноваційного потенціалу підприємства в інновації (нововведення);

процес інноваційної діяльності — це процес, який забезпечує формування інноваційного потенціалу підприємства на основі створеного ним сприятливого інноваційного клімату з метою провадження інноваційної діяльності;

формування сприятливого інноваційного макроклімату — це одночасне зростання попиту на інновації (схильність економіки і суспільства до інновацій) та їх пропозиції (наявність об'єктивних передумов для створення і продукування інновацій);

підвищення ефективності взаємодії інноваційних макро- та мікрорівнів — це збільшення (розширення) взаємовпливів: інноваційного макроклімату на мікроклімат — шляхом поліпшення "початкових умов" формування інноваційного клімату підприємства і збільшення кількості позитивних екзогенних, для нього, факторів; інноваційного мікроклімату на макроклімат — через продукування таких "нових продуктів", рівень інноваційності яких створює певний інноваційний тиск на загальну та економічну (ділову) активність суспільства;

рівень інноваційності інновацій (рівень інноваційності нововведень) — це

рівень впливу (ступінь впливу) успішно реалізованих нововведень на подальший розвиток системи (її складових). Це критерій (якісна характеристика) того, наскільки реалізоване нововведення відповідає категорії "інновація".

Таким чином, висновок про те, що активність інноваційної діяльності підприємства детермінується рівнем інноваційного мікроклімату і макроклімату, вказує на необхідність пошуку ефективних та дієвих моделей управління, функціонування яких і повинно було б забезпечити формування в Україні сприятливого інноваційного клімату як на макрорівні (рівні економічної системи), так і на мікрорівні (рівні суб'єкта господарювання). Зважаючи на складність, глибинність та багатофакторність процесів формування сприятливого інноваційного клімату на макрорівні, видається доцільним розглянути це питання окремо, в наступному підрозділі даної роботи.

Результати досліджень процесів формування сприятливого інноваційного клімату на підприємстві, які останнім часом активно проводились українськими та зарубіжними науковцями, дозволили створити цілий ряд різноманітних моделей управління суб'єктом господарювання, які повинні забезпечити активізацію креативної складової виробничої системи, що неодмінно призведе до пожвавлення інноваційної діяльності. Тобто, впровадження (застосування) тієї чи іншої організаційної системи управління (ОСУ) підприємством повинно забезпечити покращення (формування) власного сприятливого інноваційного клімату і дозволив їх класифікувати:

— *едхократичні моделі* — це одночасно і ОСУ, і стиль управління. Такі моделі характеризуються: домінуванням горизонтальних зв'язків, високою ступінню свободи у діях працівників, переважно неформальним характером взаємовідносин персоналу. Вони є найбільш ефективними для організацій, діяльність яких має стохастичний характер: НДДКР, консультаційно-впроваджувальна діяльність ;

— *партисипативні моделі* передбачають безпосередню участь працівників в управлінні організацією. При формуванні партисинативних організацій не-

обхідно чітко розмежувати такі поняття, як “влада”, “ієрархія” та “демократія”. Найбільш ефективна модель ОСУ за умови наявності цілісної та дієвої системи самоуправління;

— *віртуальні структури* — мережа ділового співробітництва, яка включає в себе основний бізнес даної організацій та її зовнішнє оточення, функціонування (взаємодія) яких координується і реалізується за допомогою сучасних інформаційних технологій і засобів комунікацій;

— *багатовимірні структури* (їх відносять до компаній *горизонтального типу*) — це окремі структури — “центри бізнесу”, — кожен з яких одночасно виступає “центром планування” і “центром бізнесу” по окремому виду товару. На корпоративному рівні формується “глобальний центр бізнесу”, який виробляє стратегію та вирішує міжфункціональні конфлікти. Перевагами такої моделі є: — максимально сприятливі умови для делегування повноважень; — чітко визначений критерій ефективності функціонування; — автономність реорганізації окремих структур (підрозділів);

— *мережеві організації* — кооперацийні угоди, які об’єднують, як правило, малі та середні компанії, утворюючи при цьому гнучку структуру, функціонування якої грунтується на двох протилежних принципах: конкуренції та кооперації. В результаті мережева організація включає в себе елементи спеціалізації функціональної форми, автономність дивізійної структури і можливість “переливання” ресурсів матричної організації. В мережевій організації всі керівники (менеджери) знаходяться практично в однакових умовах, ієрархія “зникає” .

Слід зауважити, що дві останні наведені моделі управління вважаються, на даний час, найбільш прогресивними. Маючи багато відмінностей між собою, вони, водночас, є доволі схожими. Причому їх схожість найбільшою мірою проявляється саме в основних принципах формування інноваційного клімату.

Порівняльний аналіз характеристик, функцій та дієвості основних об’єктів,

які формують основні відмінності між зазначеними моделями управління, наведений в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз двох моделей управління підприємством

Об'єкт моделі	Традиційна модель	Пропонована модель
Організація	Ієрархія, бюрократія	Мережі різних рангів
Основний принцип організації діяльності	Функціональна спеціалізація	Інтеграція, перш за все горизонтальна, інтелектуальне співробітництво
Критичний фактор конкурентної переваги	Матеріальні та фінансові активи (капітал)	Інтелектуальні активи (знання)
Організаційні структури управління	Структури вертикального підпорядкування	Адаптивні (органічні) структури
Персонал компанії	Функціонери	Потенційні ресурси (центри визначених здібностей)
Структура кадрового забезпечення	Спеціалісти, професіонали	Реальні та віртуальні групи
Керівництво	Автократичність	Цільова орієнтація
Стиль керівництва	Авторитарний	Координаційний (зорієнтований на спрямування зусиль підлеглих, надання їм допомоги в розкритті здібностей, формування навколо себе групи однодумців)
Джерело влади	Посада	Знання та вміння
Діяльність	Індивідуальна	Групова
Статус ланок: виробничої та організаційної	Замкнуті та самодостатні одиниці	Визначені ресурси з різним рівнем доступу
Ринки	Внутрішні	Глобальні
Вигоди	Вартість	Час
Орієнтація діяльності компанії	Прибуток, підвищення ефективності виробництва	Задоволення потреб визначеної (конкретної) категорії споживачів
Реакцію на зміни екзогенних факторів	Реактивність	Проактивність

Джерело: [32].

Зважаючи на складність, глибинність та багатофакторність процесів формування сприятливого інноваційного клімату на мікрорівні, видається доцільним розглянути це питання окремо.

НУБіП України

1.3. Інституціональне та економічне забезпечення процесів формування сприятливого інноваційного клімату

Синергетичний підхід, що використовується в дослідженнях трансформаційних процесів, які відбуваються в системах, дозволяє будь-який керований процес (розвиток системи) розглядати як послідовність визначених етапів (рис. 1.4). Очевидно, що дослідження ефективності такого процесу передбачає аналіз результативності кожного з його етапів, а також дієвості зворотних зв'язків.

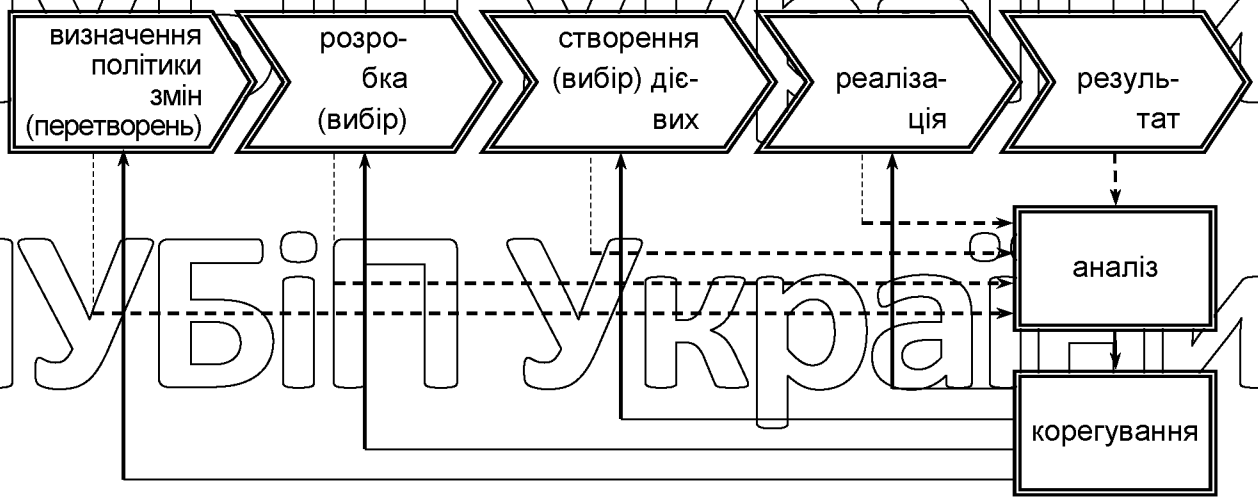

Рис. 1.4. Основні етапи процесу розвитку "відкритих" "складних" систем

Враховуючи принципи масштабу та подібності систем, можна вважати, що і наведена схема, і сформульований висновок є справедливі для дослідження процесів інноваційного розвитку виробничих систем (промислових підприємств).

Застосування даної схеми для дослідження процесів інноваційного розвитку економічної системи України зводиться, як зазначалось вище, до аналізу дієвості кожного з етапів цих процесів, і цілісності та інформативності існуючих зворотних зв'язків.

Попередній аналіз наведеної схеми дозволяє нам не проводити надалі дослідження тих її елементів, які:

1. Є визначеними (мають власну методику і методологію): "*Визначення політики змін (перетворень)*", "*Корегування*";
2. Мають закритий механізм функціонування: "*Аналіз*";
3. Детермінуються функціонуванням інших складових: "*Реалізація*", "*Результат*".

Таким чином, дослідження процесів інноваційного розвитку економічної системи зводиться до аналізу наступних етапів: "*Розробка (вибір) стратегії*" та "*Створення (вибір) дієвих інструментів*".

"Розробка (вибір) стратегії"

Економічна наука, як зазначає М. Крупка "виділяє три моделі стратегії інноваційного розвитку:

1. Модель стратегії "перенесення": полягає у використанні наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу в економіці власної країни через закупівлю ліцензій на високоефективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь, що користується попитом за кордоном.

2. Модель стратегії "запозичення": передбачає освоєння випуску наукомісткої продукції, яку виробляли раніше в індустріально розвинутих країнах, на основі використання дешевої робочої сили та частини науково-технічного потенціалу власної країни.

3. Модель стратегії "нарощування": полягає в тому, що з використанням власного науково-технічного потенціалу, залученням іноземних учених, об'єднанням результатів фундаментальної і прикладної науки можна створювати нові продукти і технології, які використовуються на виробництві та в соціальній сфері".

Аналіз наведених моделей з позиції їх оптимальності, дієвості, а також адаптованості до умов вітчизняної економіки дозволяє зробити наступні підсумки:

1. Неспівромірність соціально-економічного рівня України та інноваційноактивних країн робить неможливим застосування моделі стратегії "перенесення".

2. Враховуючи низький рівень інтегрованості української економіки в європейську та міжнародну економічні системи, модель стратегії "запозичення" для вітчизняних умов є також неприйнятною. Спроби її впровадження (на рівні окремих підприємств) у вітчизняних умовах призвели до трансформації самої моделі: стратегія "запозичення" перетворилась на стратегію "останнього вагона".

Головними завданнями у забезпеченні переходу до інноваційної моделі розвитку мають бути:

— розбудова національної інноваційної системи на засадах оптимального поєднання підприємницького капіталу та державних важелів регулювання;
— підтримка і стимулювання наукових досліджень і розробок та їх впровадження у виробництво;
— створення ефективних схем фінансування інноваційної діяльності;
— гармонізація національного законодавства з інтелектуальної власності з нормами міжнародного права;
— забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України в сфері авторських і суміжних прав;
— створення механізмів надійного захисту прав інтелектуальної власності"

Так, М. Долішній аналізуючи механізми реалізації інноваційної політики констатує: "Маємо невдалий досвід функціонування Державного інноваційного фонду, перетвореного в Українську державну інвестиційну компанію, яка в основному збирає борги по старих проектах".

Недієвість законодавчих документів, які приймаються всіма гілками влади в Україні, щодо активізації інноваційної діяльності та "надто скромні результати" від впровадження "гучних" інноваційних проектів, змушують керівництво держави приймати додаткові та корегуючі законодавчі документи. Однак такі "темпи зростання нормативної бази", що повинна забезпечувати реалізацію інноваційної стратегії держави, мало впливають на результат, який спостерігається в українській економіці.

Наведену тезу обґрунтовують інші польські дослідники. Зокрема А. Куклінський зазначає: "Аналіз ситуації, що склалася в Польщі на початку 90-их років,

зроблений Б. Кацпшинським, є актуальним для сьогоднішнього стану інноваційних перетворень в Україні. По відношенню до економічно розвинутих країн, у вітчизняній економічній системі відсутні такі складові ефективного розвитку:

— проінноваційна діяльність з боку економічних агентів;

— проінноваційна мотивація у технічних та економічних працівників на підприємствах, а також у тих, хто здатен об'єктивно визначити, чи відповідають інновації меті та ризикам, пов'язаним з інвестуванням з боку банків (у розвинених країнах це здійснюють спеціальні відділи потужних банків або спеціалізована агенція на замовлення банку);

— кредитні переваги для інноваційної діяльності;

— макроекономічна політика, яка б дала змогу раціонально розміщувати обмежені ресурси, призначені на реструктуризацію".

Таким чином можна зробити наступний висновок: реалізація інноваційної стратегії держави з перехідною економікою, що базується на моделі "нарощування", можлива лише за умови формування такого середовища, яке буде сприятливим і водночас стимулюючим до змін в інноваційній поведінці всіх суб'єктів господарювання української економічної системи. Формування такого середовища — "сприятливого інноваційного макроклімату" — зумовить виникнення глибинних змін в суспільстві, які забезпечать нове вирішення "старих" економічних та соціальних питань, сприятимуть становленню інноваційної культури.

Аналізуючи рівень інноваційної активності, а також динаміку її зростання в розвинутих країнах, сприятливий інноваційний клімат формується виключно економічними методами.

Завершуючи дослідження, українські науковці приходять до висновку: "Інноваційна активність людських ресурсів соціально-економічних систем залежить від цілого комплексу впливових чинників, серед яких найважливіше місце займають наступні:

— здатність людських ресурсів системи до інноваційної активності;

— стан мотивації людських ресурсів системи до інноваційної діяльності;

— формування сприятливого середовища для проявів інноваційної активності у вигляді постійного генерування та належного використання інноваційних ідей, ідеологій, концепцій, програм, стратегій тощо".

Окреслення основних аспектів стратегії створення передумов для інновацій і традиційної стратегії прямих технологій розкриває зміст кожної з них і, водночас, акцентує увагу на принципових відмінностях між ними. Порівняльний аналіз аспектів, які формують основні відмінності між зазначеними стратегіями, наведений в табл. 1.3. (порівняння стратегій реалізації інноваційної політики (макрорівень)).

Завершуючи порівняльний аналіз означених стратегій, необхідно зауважити:

1. Перехід від традиційної стратегії прямих технологій до стратегії створення передумов для інновацій не можна вважати достатньою умовою (а лише необхідною) для позитивних зрушень в інноваційній діяльності суб'єктів господарювання України;
2. Успішна реалізація стратегії створення передумов для активізації інноваційних процесів можлива лише за наявності відповідних дієвих інструментів, які в комплексі утворюють ефективний механізм виконання основних її завдань.

Таблиця 1.3

Порівняльний аналіз двох стратегій процесу трансформації

Аспект стратегії	Традиційна стратегія прямих технологій	Стратегія створення передумов для інновацій
Теоретична модель технологічного прогресу	Каскадна модель	Рекурсивна модель інноваційного процесу, системний підхід
Легітимізація інноваційної стратегії	Шляхом безпосереднього впровадження у виробничу діяльність традиційних суб'єктів господарювання	Шляхом формування нових ринкових структур: ринку інновацій, кластерів, зон високих технологій
Орієнтація дослідження	Підтримка базового дослідження	Спрямованість на проблемно-орієнтовані дослідження
Етапи технологічного розвитку	Поява на ринку	Вся інноваційна діяльність
Інструменти	Інноваційні гранти, субсидії, сприятлива податкова та інноваційна політика	Формування Національної системи інновацій (*NSI*)
Інтеграція	Технологічна стратегія як наукова	Інноваційна стратегія як частина

		економічної комплексної стратегії (вона включає в себе стратегії розвитку науки, освіти, культури, ринку праці, інформаційного забезпечення)
Очікувані "вторинні позитивні ефекти"	Позитивні екстерналії	Формування інноваційного тиску, активізація конвергенції інноваційних процесів, "розширення площі" дифузії інновацій, синергетичний ефект позитивних екстерналій
Стратегія впровадження	Пряме втручання держави	Використання Національної система інновацій (*NSI*)
Тип стратегії	Стратегія як етапи прийняття рішень	Стратегія як неперервний процес навчання
Тактична мета	Отримати вищий прибуток сьогодні	Забезпечити стабільність завтра
Стратегічна мета	Забезпечити економічне зростання через підтримку технологічного прогресу	Збалансований соціоекономічний (підтриманий) розвиток
Роль держави	Безпосередній економічний регулятор	Забезпечення умов для функціонування Національної системи інновацій

"Створення (вибір) дієвих інструментів"

Сформульований висновок про те, що існуюча стратегія інноваційного розвитку української економіки не сприяє активізації інноваційних процесів, а отже потребує зміни, в контексті подальшого дослідження наступної ланки процесу розвитку соціально-економічних систем, зумовлює необхідність відповісти на наступні питання:

— які інструменти реалізації інноваційної стратегії створені сьогодні в Україні та наскільки ефективно вони функціонують?;

— які (наскільки) існуючі інструменти механізму впровадження традиційної інноваційної стратегії "підходять" для реалізації стратегії створення передумов для інновацій у вітчизняній економіці?;

— які ще інструменти (не створені або не задіяні в даний час) потрібні для здійснення нової означеної стратегії?

Сформульовані питання є досить складними. Адже формування (адаптація,

створення) будь-якого інструменту реалізації стратегії є не що інше, як успішне проведення комплексу заходів, спрямованих на вирішення організаційних, економічних та соціальних питань. Крім того, дієвість таких інструментів може бути оцінена — з позиції ефективності виконання конкретних завдань прийнятої стратегії — тільки в процесів їх функціонування, тобто після їх створення. Очевидно, в сучасних умовах української економіки однозначних відповідей на такі питання не може бути.

Саме тому дослідження сформульованих (подібних) питань, що проводяться вітчизняними і зарубіжними науковцями, зводяться, в більшості випадків, до аналізу існуючих механізмів реалізації вибраної стратегії в інноваційно-активних країнах та виявлення можливостей адаптації окремих інструментів (складових механізмів) до умов вітчизняної економічної системи.

Дослідженням новітніх формоутворень, які ефективно поєднують науковий та виробничий потенціал, займаються не тільки науковці країн Східної Європи, але й країн (з перехідною економікою) Східної Азії. Так, в'єтнамський економіст Нгуєн Тхі Хань, порівнюючи динаміку активізації інноваційної діяльності в розвинутих країнах, констатує: "Новітні науково-технологічні форми стрімко розвиваються у всьому світі. Особливо це стосується науково-технічних інкубаторів: на початку 90-х років XX ст. їх налічувалось близько 200, а нині — вже понад 3000".

Зважаючи на те, що в Україні відсутня довгострокова комплексна програма інноваційного розвитку, можливість проведення грунтовного аналізу вибору (створення) дієвих інструментів, які повинні забезпечити активізацію інноваційної діяльності вітчизняної економіки, видається доволі сумнівною та необґрунтованою

Таким чином, наведений висновок вказує на те, що основним і невідкладним завданням, на даному етапі розвитку української економіки, повинні стати розробка та реалізація комплексної довгострокової програми, спрямованої на створення передумов формування в Україні власної Національної Системи Інновацій (НСІ).

"Національна Система Інновацій (НСІ) — це сукупність інституцій, інтера-

ктивна діяльність яких обумовлює генерування, продукування, поширення і розвиток інновацій в межах держави".

Специфічними особливостями НСІ виступають:

— інституції НСІ — домінуючі та стабільні закономірності суспільної поведінки, що проявляються (або втілені) в організаціях, юридичних нормах, неформальних стереотипах мислення і культурних традиціях;

— інтерактивна діяльність — це така діяльність різноманітних інституцій, в результаті якої технологічний розвиток розглядається не як послідовність односторонньо-спрямованих причинно-наслідкових зв'язків, які ведуть від НДДКР до інновацій, а як процес взаємодії та зворотних зв'язків між усім комплексом економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших факторів, що визначають створення інновацій.

Результат функціонування такої системи свідчить про наявність особливо ефективних і дієвих взаємовпливів інноваційного макро- та мікроклімату. Очевидно, що така дієвість взаємозв'язків між рівнями забезпечується (і одночасно забезпечує) ефективністю функціонування механізмів генерування, продукування, поширення і розвитку інновацій.

Висновки до розділу 1

1. Необхідною та достатньою умовою забезпечення вираженої інноваційної спрямованості економіки є наявність ефективно функціонуючої НСІ — сукупності інституцій, інтерактивна діяльність яких обумовлює генерування, продукування, поширення і розвиток інновацій в межах держави;
2. Однією з інституціональних проблем формування інноваційної економіки в Україні є розрив інноваційних процесів між стадіями наукових досліджень і впровадження інновацій у виробництво, зумовлений відсутністю ефективного механізму трансформування наукових знань в інноваційні ідеї, придатні до практичного використання;
3. Створення цілісної, дієвої та ефективної НСІ України на даному етапі

розвитку вітчизняної економки є нереальним. Тому сьогодні основним пріоритетом внутрішньої економічної політики держави повинні стати розробка та реалізація комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на забезпечення передумов для створення і становлення української системи інновацій:

формування сприятливого інноваційного мікроклімату — це одночасне зростання креативних можливостей суб'єкта господарювання і його готовності їх реалізувати. Екзогенним фактором здійснення окресленого завдання виступає рівень інноваційного макроклімату. Ендогенним фактором — використання новітніх форм управління, які, власне, і забезпечують формування сприятливого інноваційного клімату на підприємстві.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

РОЗДІЛ 2
ОСОБЛИВОСТІ ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Динаміка інноваційних процесів на малих підприємствах

Навіть важка економічна ситуація в Україні не завадила появі нових перспективних стартапів, яких, за даними Українського Рейтингу Стартапів, на українському ринку за 2020 р. з'явилося близько 70 проектів. Особливістю українського ринку венчурного капіталу є те, що його основними акцепторами виступають компанії зі сфер фінансів, нерухомості та будівництва, харчової, хімічної промисловості, сільського господарства. За оцінками Мінекономіки та з питань євроінтеграції, ринок венчурного капіталу в Україні представляє не більше десятка крупних реально 97 працюючих на ньому компаній, серед яких можна виділити Western NIS Enterprise Fund (з початковим капіталом 150 млн дол., наданий урядом США для підтримки розвитку малих і середніх підприємств харчопереробної промисловості, сільського господарства, виробництва меблів і будівельних матеріалів, фінансовому секторі України), Sigma Blazer (капітал 100 млн. дол.), фонд прямих інвестицій «Україна» (з обсягом інвестицій в 22,5 млн. дол.).

Комплексність інноваційної діяльності. Для аналізу комплексності інноваційної діяльності, яку проводять вітчизняні підприємства проаналізуємо їх інноваційну діяльність за видами інновацій (табл. 2.1).

За результатами аналізу таблиці можна зробити наступні висновки:

1. На сьогоднішній день лише 18,4% підприємств України займають інноваційною діяльністю. В країнах Європейського Союзу це показник становить в середньому майже 50%.

2. В останні декілька років частка підприємств, які займались технологічними інноваціями майже вдвічі перевищує частку тих, що займались нетехнологічними інноваціями. На останній аналізований період їх частки були 64,3% та 35,7% відповідно. Хоча з 2019 по 2021 роки ці частки були майже однаковими.

Якщо порівнювати з країнами Європейського Союзу, то частка підприємств з технолом'чними та нетехнологічними інноваціями в них майже однакова.

3. Серед підприємств, які займались технологічними інноваціями поширюється чітка тенденція до зростання тих, що працюють з процесними інноваціями (за останній анадізований період їх частка сягає майже 50%) та зменшення тих, що працюють з продуктовими інноваціями (падіння з 20% до 10%). Відповідно дещо знизилась частка тих підприємств, які працювали як з процесними так і продуктовими інноваціями. Значно впала частка підприємств з продовжуваною або перерваною інноваційною діяльністю, і за 2019-2021 рр. їх було всього 70 одиниць.

Таблиця 2.1

Інноваційна діяльність промислових підприємств за видами інновацій

Роки	2016 2018	2019 2021
Всього інноваційно-активних підприємств, од.	4084	5095
у відсотках до загальної кількості промислових підприємств, %	14,6	18,4
Підприємства з технологічними інноваціями	2663	3278
у відсотках до загальної кількості інноваційно - активних підприємств, %	65,2	64,3
з них підприємства з продуктовими інноваціями	446	347
у відсотках до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями, %	16,7	10,6
підприємства з процесними інноваціями	1003	1601
у відсотках до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями, %	37,7	48,8
підприємства з продуктовими та процесними інноваціями	1008	1260
у відсотках до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями, %	37,9	38,5
підприємства з продовжуваною або перерваною інноваційною діяльністю	206	70
у відсотках до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями, %	7,7	2,1
Підприємства з нетехнологічними інноваціями (маркетинговими та/або організаційними)	1421	1817
у відсотках до загальної кількості інноваційно- активних підприємств, %	34,8	35,7

Якщо проаналізувати інноваційну активність підприємств за видами економічної діяльності (табл. 2.2), то можна побачити, що майже в однаковій мірі займаються інноваційною діяльністю як промислові підприємства, так і підприємства сфери послуг.

Таблиця 2.2

Інноваційна активність підприємств за видами економічної діяльності

Роки	2016 2018	2019 2021
Всього підприємств, од.	4084	5095
Частка підприємств переробної промисловості, %	54,4	45,6
з них з технологічними інноваціями, %	75	71
з них з нетехнологічними інноваціями, %	25	29
Частка інших промислових підприємств, %	6,6	5,4
Частка підприємств сфери послуг, %.	39	49
з них з технологічними інноваціями, %	48,6	57
з них з нетехнологічними інноваціями, %	51,4	43

Це є досить позитивним фактом, адже постіндутріальне суспільство, яке зараз панує в економічно розвинутих країнах світу як раз і передбачає панування третього та четвертого секторів економіки. В той же час активний розвиток сфери послуг є необхідною умовою і для подальшого розвитку добувного та переробного секторів. Варто також зазначити, що серед переробних промислових підприємств переважають ті, які займаються технологічними інноваціями (71%) ніж підприємства з нетехнологічними інноваціями (29%). Хоча, як вже зазначалось в країнах Європейського Союзу такий поділ є більш рівномірним.

Технологічна спроможність, яка проявляється в активному впровадженні технологій Індустрій 4.0, вже давно є одним з головних факторів на шляху випереджаючого розвитку. Потенційні вигоди, які підприємство може отримати від впровадження технологій Індустрії 4.0 виглядають наступним чином:

1. В сфері режимів роботи обладнання - шляхом запровадження «розумного» енергоспоживання, інформатизації продукції, оптиматизації роботи обладнання в реальному часі можна отримати приросту продуктивності на 3-5%.
2. В сфері завантаження виробничого обладнання - шляхом запровадження гнучкості маршрутизації, гнучкості у використанні обладнання, віддаленого моніторингу та

контролю, предіктивного обслуговування та доповненої реальності в техобслуговуванні можна отримати скорочення часу простою обладнання на 30-50%.

3. В сфері ефективності та безпеки праці - шляхом впровадження взаємодії людей та роботів, віддаленого моніторингу та контролю, цифрового управління ефективністю, автоматизації інтелектуальної та фізичної праці можна отримати приросту продуктивності технічних функцій на 45-55% саме за рахунок автоматизації праці.

4. В сфері логістики - шляхом запровадження оптимізації розмірів партії, оптимізації ланцюгів постачання в реальному часі, 3-D друку на місці можна отримати скорочення витрат на зберігання запасів на 20-50%.

5. В сфері якості продукції - шляхом запровадження цифрового менеджменту якості, продвинутого контролю процесів (APC), статистичного контролю процесів (SPC) можна отримати скорочення витрат на забезпечення якості на 10-20%.

6. В сфері прогнозування попиту - шляхом впровадження розробки продуктів на основі даних про попит та прогнозування попиту можна отримати підвищення точності прогнозів до 85%.

7. В сфері терміну виходу на ринок - шляхом запровадження швидкого моделювання та експериментування, паралельного проектування, відкритим інноваціям та співробітництву з клієнтом можна отримати скорочення термінів виведення н ринок на 20-50%.

8. В сфері післяпродажного обслуговування - шляхом запровадження самообслуговування за допомогою віртуальних технологій, віддалено обслуговування продукції, предиктивного обслуговування продукції можна отримати зниження витрат на обслуговування продукції та 10-40%.

Згідно даних McKinsey останні роки більше 80% керівників промислових підприємств вірять, що технології 4.0 повністю змінять ситуацію на ринку в середньостроковій перспективі. І вже 30% з них постійно займаються пошуком фінансування даного напряму та активно інвестують в різні інноваційні проекти. Що ж стосується України, то ще в кінці 2017 року більше ніж 90% керівників вітчизняних промислових підприємств навіть не розуміли, що таке технології 4.0.

Багато з них вважає, що автоматизація машин та обладнання це вже цифровізація та технології 4.0. Однак, насправді, сюди відносять Інтернет-речей, розумні пристрої, предиктивні моделі, доповнену реальність і т.п. А в сфері машинобудування частіш за все до технологій 4.0. відносять:

1. Предиктивна аналітика - коли машини та обладнання самостійно визначають та прогнозують ймовірність появи простою або відключення. Це надасть змогу економити до 40% на обслуговування та до 50% знижувати незаплановані простої в експлуатації. Представниками України, які використовують ці технології є Інтерпайп та ДП НВКГ «Зоря-Машпроект», які використовують продукт SmartEAM вітчизняної компанії IT -Entetprise.
2. Управління життєвим циклом продукту (PLM) - що передбачає перенесення вже відомих технологій в хмарне середовище і перетворення інформації про продукт в цінні активи підприємства. Однак, нажаль, в Україні цей напрямок розвивають лише дистриб'ютори західних компаній.
3. Добавлена та віртуальна реальність - коли вся необхідна інформація, креслення і прототипи з'являються не на папері, а у вигляді віртуальних об'єктів. На сьогоднішній день вітчизняних компаній, які б запроваджували даний напрям майже не існує.
4. Вертикальна та горизонтальна інтеграція машин за допомогою OPC UA.
5. Системи управління виробництвом - це вже четверте покоління програмного забезпечення для керування виробничими процесами в реальному часі. Такі системи в Україні характерні для підприємств з одиничним замовленням.
6. Розумні пристрої та мобільні додатки - їх можна використовувати для моніторингу обладнання, трекінгом вагонів чи машин, мобільного персоналу і т.п. В більшій мірі такі продукти в Україні пропонують західні виробники.
7. Хмарні платформи та сервіси - центри обробки даних, які для вітчизняних промислових підприємств є досить дороговартісними, тому вони і переходять на вже готові платформи. Хоча все рівно вітчизняні підприємств не настільки розуміють важливість кібер-загроз та не бажають платити за абонентське обслуговування.
8. Кібер-безпека - за останні роки в Україні значно збільшилась кількість дійсно

масштабних атак і це говорить про те, що запровадження системи охорони та протидії атакам має бути на кожному підприємстві.

На сьогодні вітчизняна сфера ІТ-технологій дійсно є досить розвинутою та демонструє гарні тенденції для подальшого зростання. За останні 10 років в країні створено цілу систему, яка об'єднує сфери формальної та неформальної освіти, а також численні асоціації та підприємства. Однак, за останніми даними лише 5% обороту ІТ-сектору йде на потреби вітчизняних промислових підприємств. При цьому більше 70% обороту йде взагалі на експорт. Дані свідчать про те, що ІТ-сектор в Україні конкурує з іншими галузями за кваліфіковані кадри та різні види підтримки, а не направлений на подальший технологічний розвиток промисловості та інших секторів економіки. Безумовно для самої галузі це є непогано, однак для економіки країни в цілому є досить поганим фактом. Адже за даними Всесвітнього економічного форуму Україна на шляху готовності до четвертої промислової революція знаходиться на 92-му місці за рівнем впровадження вітчизняних ІКТ в промисловість серед розглянутих 100 країн. Загальне місце України серед всіх розглянутих країн за рівнем готовності до 4-ї промислової революції - 70. За показником «здатність уряду сприяти та стимулювати проникнення технологій в промисловість» - 99 місце серед 100.

Значна проблема на шляху технологічної спроможності промислових підприємств - це те, що більшість керівників не розуміють важливість людського фактору. Головним ресурсом для інновацій та подальшого розвитку на сьогодні є знання, талант та можливість їх застосування для різноманітних НДДКР. Крім того, вітчизняні підприємства потребують впровадження в свої управлінські процеси систем управління цими ресурсами.

За результатами опитування «Сталий цифровий розвиток» було виявлено, що головними критеріями подальшого цифрового розвитку підприємств є:

- впровадження середньо-довгострокових програм цифрового розвитку підприємств;
- інвестиції в інноваційний розвиток;
- інтеграція в глобальні ланцюжки цінності;

- широка співпраця всіх стейкхолдерів в інноваційних системах;
- впровадження міжнародних стандартів;
- розвиток промислових хайтек кластерів;
- впровадження ресурсоефективної політики, напраленої на захист оточуючого середовища;
- підтримка стартапів;
- фокус на «нетехнологічних» факторах організаційних змін.

Хоча саме за критерієм «впровадження середньо-довгострокових програм цифрового розвитку підприємств» в поєднанні з «широка співпраця в галузевих екосистемах» та «інвестиції в інноваційний розвиток» вітчизняні підприємства відповідають найменше. Тобто по суті, на шляху розвитку технологічної спроможності вітчизняні підприємства не мають того основного, що від них вимагається. Причинами такої розбіжності вважаються:

- недостатній рівень знань та розуміння завдань цифрового розвитку у керівників промислових підприємств;
- не відповідність загальної культури бізнесу сучасним вимогам;
- не розуміння менеджментом більшості промислових підприємств важливості створення єдиної екосистеми;
- панування виключно цифрового «популізму» серед стейкхолдерів;
- недостатня підтримка держави;
- недостатній рівень оборотних коштів у підприємств;
- слабка взаємодія та обмін досвідом між підприємствами.

В той же на думку респондентів опитування для розвитку інноваційних екосистем промислових хайтек сегментів стейкхолдери Індустрії 4.0, включно з державними органами та бізнес-асоціаціями повинні (в порядку важливості):

1. Популяризувати кращі кейси в розвитку пріоритетних елементів інноваційних екосистем (як Центри 4.0, техно- та наукові парки, інкубатори- акселератори, фонди тощо).
2. Уряду розробити економічні стимули для підприємств, які активно приймають участь в побудові та розвитку інноваційних екосистем та кластерів.

3. Активно та спільно розробляти та просувати галузеві дорожні карти цифрової трансформації.

4. Швидше налагоджувати експорт продуктів та послуг (оскільки внутрішній ринок ще довго буде малим).

5. широко залучати міжнародних донорів до відповідних програм розвитку.

6. Активніше вимагати від уряду впровадження національних політик та програм розвитку в сфері Індустрії 4.0.

7. Швидше налагоджувати кластерний розвиток промислових хайтек.

8. Вимагати від перших осіб підприємств більшої уваги до питань екосистемного та кластерного розвитку.

За результатами іншого опитування до основних факторів, що стримують активне впровадження технологій 4.0 відносять:

- це не перший пріоритет в стратегії підприємства;
- недостатні знання та навички персоналу;
- прихований супротив ряду керівників середньої ланки;
- недостатній бюджет;
- високі бар'єри між підрозділами;
- недостатня мотивація інженерів;
- нерозуміння керівництва навіщо це;
- слабкі пропозиції сторонніх розробників.

Для подальшого аналізу рівня технологічної спроможності промислових підприємств України зупинимось на основних показниках використання інформаційно-комунікаційних технологій на переробних промислових підприємствах (саме переробні підприємства складають майже 90% всіх інноваційно-активних промислових підприємств). Ці дані збираються Державною службою статистики України шляхом проведення щорічного обстеження.

Відтак на сьогодні 95,5% обстежених підприємств використовують комп'ютери в своїй діяльності, з них 98,3% підприємств мали доступ до мережі Інтернет. В цілому ці цифри говорять про те, що хоча б мінімальними засобами інформаційно-комунікаційних технологій вітчизняні промислові підприємства

оснащені. Хоча серед загальної кількості підприємств, що оснащені комп'ютерами лише 70% використовували широкосмуговий доступ до мережі Інтернет. Досить негативним є той факт, що частка середньої кількості працівників (включаючи штатних та позаштатних), які використовували комп'ютер, у % до середньої кількості працівників підприємства становить лише 35,2%, з яких лише 52,4% використовували комп'ютер із доступом до Інтернет. Це говорить про значне відставання вітчизняних промислових підприємств від сучасного рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Про це також свідчать напрями використання мережі Інтернет вітчизняним промисловими підприємствами:

- 98,7% підприємств з тих, що мали доступ до мережі користувались нею для надсилання чи отримання повідомлень електронною поштою;
- лише 32,4% - здійснювали телефонні зв'язки та проводили відео- конференції;
- 90,9% - отримували таким чином інформацію про товари чи послуги;
- 49,7% - користувались електронною дошкою оголошень та миттєвим обміном повідомлень;
- 80,2% - отримували інформацію від органів державної влади і 50,9% - здійснювали різноманітні операції з органами державної влади;
- 96,8% - здійснювали різноманітні банківські операції і 39,9% ще й інші фінансові операції.

Таким чином, аналізуючи весь представлений перелік слід зауважити, що вітчизняні промислові підприємства майже не користуються тими перевагами, які в сучасному світі забезпечує доступ до мережі Інтернет. Чого варта лише поточна ситуація з використанням підприємствами власних веб-сайтів. По-перше, плачевним є той факт, що лише 48,7% всіх обстежених підприємств взагалі мають власний веб-сайт і напрями його використання наступні:

- 42,3% підприємств - використовують веб-сайт для обслуговування клієнтів;
- 13% - для постачання продукції та послуг в режимі он-лайн;
- 25% - використовують веб-сайт для надання споживачам можливості формувати замовлення товарів та послуг в режимі он-лайн;

- 22,5% - для спостереження за статусом замовлення;
- 20,3% - створюють персоніфіковане інформаційне наповнення веб-сайту для повторних або постійних клієнтів;
- 35,9% - роблять посилання на веб-сайт в соціальних медіа;
- 23,9% - розміщують оголошення про відкриті вакансії або подають заяви на розміщення вакантних посад у режимі он-лайн;
- 7% - таким чином проводять навчання персоналу.

Негативно також виглядає ситуація з використанням вітчизняними промисловими підприємствами соціальних медіа. Відтак лише 23% з всіх обстежених використовували в своїй діяльності соціальні мережі, 6,7% - блоги чи мікроблоги, 12,8% - веб-сайти з мультимедійним вмістом та 11% - засоби обміну знаннями. При цьому напрямами використання соціальних медіа є:

- представлення підприємства або рекламування його роботи;
- отримання відгуків клієнтів або надання відповідей на їх запитання;
- залучення клієнтів у розвиток або інновацію товарів та послуг;
- співпраця з діловими партнерами або іншими організаціями;
- наймання працівників;
- обмін думками, поглядами або знаннями в середині підприємства.

Ще гіршою виглядає ситуація в сфері роботи підприємств з хмарними обчисленнями. Відтак лише 9% обстежених підприємств купували хмарні обчислення, з них 53,9% - послуги електронної пошти, 42,1% - офісне програмне забезпечення, 35,5% - хостинг бази даних; 36,4% - сервіс для зберігання файлів; 57,8% - фінансові або бухгалтерські прикладні програми, 25,4% – програми для управління взаємовідносинами з клієнтами; 30,1% - посилювали комп'ютерну потужність для функціонування програмного забезпечення підприємства.

Слід також додати, що є пряма залежність між тим, скільки домогосподарств країни мають доступ до мережі Інтернет вдома і тим, наскільки активно просувається інноваційна діяльність в цій країні. В Україні ця частка становить близько 55%, в той же час як в Нідерландах - 96%, Норвегії - 96,6%, Німеччині - 90,3%, Люксембурзі - 96,8%, Данії - 91,7%, Швеції - 91,0%, Фінляндії - 89,9%. Самі ці

країни є одними з найбільш інноваційних країн світу.

Децентралізація управління. На сьогоднішній день на вітчизняних підприємствах досить часто виникає ситуація, коли будь-які зміни диктуються згори і на потреби співробітників керівництво не звертає уваги. До того ж виникає ситуація, коли потенціал ідей співробітників щодо змін використовується недостатньо. В той же час, як вже говорилось раніше, однією з головних перешкод для подальшого розвитку вітчизняних підприємств є брак кваліфікованої робочої сили. І можна висунути гіпотезу, що саме з цим багато в чому пов'язана не значна децентралізація управління. Крім того ще однією вагомою причиною є те, що керівники підприємств вважають себе напрочуд гарними спеціалістами з добрими діловими навиками і не вважають за потрібне делегувати свої функції. Таким чином культуру свободу праці, важливості делегування повноважень та в цілому механізм децентралізації управління на вітчизняних промислових підприємствах потрібно ще формувати.

Витрати підприємства як в сферу наукової та науково-технічної, так і інноваційної діяльності.

Сума витрат представлена у табл. 2.3. Відтак інноваційна діяльність промислових підприємств більш ніж на 80% фінансується саме власними коштами самих підприємств. Що стосується наукових досліджень та розробок, то частка їх фінансування в підприємницький сектор самим же сектором складає близько половини.

Таким чином, половину коштів підприємства витрачають на оплату праці. В цілому це не є негативним фактором, адже головний ресурс підприємства на сьогодні це люди та їх знання і навички. Однак, враховуючи негативну результативність інноваційної діяльності промислових підприємств України це говорить про те, що гроші витрачаються або не той персонал, або взагалі марно.

НУБіП України

Таблиця 2.3

Джерела витрачання отриманих коштів, млн грн

Роки	2019	2021
Всього в т.ч., %	11530,7	16773,7
На оплату праці	50,0	51,0
Інші поточні витрати	45,0	44,0
Капітальні витрати	5,0	5,0
з них на придбання устаткування	85,0	77,0

Крім того слід зазначити, що хоча в цілому згідно даних «Держпромзовнішекспертиза» обсяги фінансування вітчизняними промисловими підприємствами своєї інноваційної діяльності ледь сягають 2%, в той же час в розвинутих країнах світу цей показник становить 5-7%.

Якщо розглянути причини неінноваційних підприємств, які перешкоджали їм займатись інноваційною діяльністю, то можна побачити, що головними перешкодами не є відсутність коштів. Підприємства просто не відчувають вагомих причин цим займатись - або через відсутність попиту на ринку, або через відсутність ідей інновацій.

Для розуміння такого ставлення розглянемо, як взагалі підприємства себе оцінюють і наскільки вони говорять про свій розвиток взагалі та інноваційний зокрема.

Проаналізуємо результати дослідження «Ділові опитування підприємств України», які щоквартально проводяться Національним банком України. Дане дослідження є повністю репрезентативним в розрізі видів і напрямів діяльності та розмірами підприємств. За перший квартал 2020 року до його вибірки входило 703 підприємств з 22 регіонів України (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, а також Донецької і Луганської областей).

Відтак за результатами опитування можна зробити наступні висновки:

1. Близько 60% підприємств вважають свій поточний фінансовий стан як

задовільний, трохи більше 20% - як добрий, всі інші - поганий. При цьому представники добувної промисловості, енерго- та водопостачання оцінили свій стан в цілому негативним, а представники переробної промисловості за останній рік значно погіршили свій стан і різниця між тими, хто оцінив свій стан позитивно відсутня. Таким чином промисловість, яка є основою розвитку України на сьогодні має незадовільний стан свого розвитку. Серед підприємств, які оцінили свій стан як негативний більшість становлять ті підприємства, які працюють виключно на внутрішньому ринку і сконцентровані у Вінницькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернівецький та Чернігівській областях.

2. Досить негативним є той факт, що підприємства переробної промисловості відчували протягом останнього року значні залишки готової продукції, в той час як підприємства добувної промисловості та сільського господарства, навпаки, говорять про нижчий ніж нормальний рівень залишків готової продукції.

3. Застарілість основних фондів та виробничих потужностей вітчизняних підприємств призводить до того, що лише трохи більше 20% підприємств не використовують свої потужності на повну. В той же час всі інші або працюють на повну, або взагалі змушені залучати додаткові потужності (трохи більш 20%). При цьому найменший дефіцит виробничих потужностей відчувають підприємства саме тих галузей, в яких є незадовільний фінансово-економічний стан. Хоча при цьому за цими галузями є значні залишки готової продукції. Таким чином можна стверджувати, що продукція промислових підприємств не відповідає потребам ринку. Не дивлячись на це, вищезазначені підприємства зазначили про значні очікування у збільшенні обсягів реалізації продукції та покращенні свого фінансово-економічного стану протягом наступних 12 місяців. В той же час промислові підприємства за останній рік значно зменшили свої очікування щодо змін у обсягах інвестиційних видатків на оновлення основних фондів (придбання машин, обладнання та інвентарю), а підприємства переробної промисловості також майже вдвічі зменшили свої очікування і в інвестиціях на виконання будіве-

льних робіт. Однак промисловість все ж збільшила очікування в тому, що в наступний рік відбудеться збільшення іноземних інвестицій.

4. Що стосується появі нової робочої сили на підприємствах, то найбільш оптимістичними є галузі будівництва та торгівлі. В той же час промислові підприємства цю тенденцію не передбачають.

5. До основних проблем подальшого розвитку підприємств на їх думку належать: занадто високі ціни на енергоносії, сировину та матеріали; нестабільна політична ситуація; надмірний податковий тиск; брак кваліфікованих працівників; брак обігових коштів; недостатній попит; значні коливання курсу гривні щодо інших валют; надмірний регуляторний тиск; корупція; обмеженість виробничих потужностей; обмежені можливості отримання кредиту.

6. До основних факторів, які впливають на зростання ціни відносяться: ціни на енергоносії, сировину, матеріали; вартість трудових ресурсів; курс гривні. Крім того на промислові підприємства впливають також рівень цін на світових ринках, попит на продукцію та рівень процентної ставки за кредитами.

7. Позитивним є той факт, що в порівнянні з минулим роком менша кількість підприємств очікують зростання витрат на одиницю продукції. І серед промислових підприємств близько 65% вважають що таке підвищення відбудеться проти 75% в минулому періоді. На початок 2020 року дещо послабились побоювання підприємств в зростанні витрат на оплату праці. Хоча все рівно майже 75% підприємств вважають що таке зростання відбудеться. При цьому найвищі очікування в тому, що рівень оплати праці не збільшиться в переробній промисловості.

8. На сьогоднішній день більшість підприємств потребує позичкових коштів для розвитку своєї діяльності, при цьому майже 40% підприємств вважають, що їх потреби ще збільшяться в наступні 12 місяців. Так, трохи більше 60% підприємств планує брати кредит. В основному їх потребують підприємства переробної промисловості. Крім того, майже 10% підприємств планує залучати кошти за кордоном. Причинами ж які стримують отримання кредитів майже незмінно протягом останніх років залишаються: занадто високі ставки за кредитами, надмірні

вимоги до застави, занадто складна процедура оформлення документів, наявність інших джерел фінансування, значні коливання курсу гривні та невпевненість у спроможності вчасно виконувати боргові зобов'язання.

Враховуючи, що головними суб'єктами реалізації інноваційної діяльності в країні є МСП зупинимось більш детально на аналіз представників населення, що на них працюють. Відтак згідно опитування портрет представників МСП на сьогоднішній день такий. Середній вік представників МСП становить 45 років. При цьому молодих підприємців у віці 18-35 років серед загальної кількості лише 16%. Саме вони є головними генераторами радикальних інноваційних ідей. Більш всього вони представлені в сфері послуг, торгівлі та ремонту, і майже не представлені в будівництві, сільському господарстві, промисловості та транспорті і комунікаціях. Серед керівного складу МСП 76% - це чоловіки, 24% - жінки. Серед загальної кількості опитаних представників 53% - це чоловіки, 47% - жінки. При цьому чоловіки- керівники краще оцінюють свій рівень управлінських навичок, ніж жінки. Відповідно, жінки-керівники частіше за чоловіків читають професійну літературу та відвідують семінари для того, щоб підвищувати свою кваліфікацію як управлінців. До того ж жінки-керівники в більшій мірі розуміють важливість ринкових факторів для інноваційного розвитку. На думку майже 70% опитаних жінок саме недостатній попит є головною проблемою для розвитку бізнесу.

На сьогодні більшість МСП працює на місцевих ринках, лише 12% - є експортерами до інших країн. Хоча в минулому періоді цей показник становив 9%. При цьому ще 15% МСП планує вийти на ринок ЄС протягом наступних років.

Що стосується ділових навичок представників МСП, то серед усіх опитаних 44% вважають свій рівень ділових навичок як достатній. При цьому більш досвідченими себе вважають керівники середніх підприємств. Що стосується галузей, то достатній рівень ділових навичок в себе вважають представники будівництва - 63% всіх опитаних, сектору послуг - 50%, сфери транспорту та комунікацій - 48%, сільськогосподарської сфери - 46%, промисловості - 44%, ІТ сфери - 39% та торгівлі і ремонту - 33%.

Для підвищення своїх ділових навичок керівники МСП частіш за все:

- читають професійну літературу, пресу - 43%;
- співпрацюють чи спілкуються з досвідченими менеджерами - 35%;
- відвідують семінари, навчальні заходи - 24%;
- проходять он-лайн курси - 12%;
- здобувають вищу, післядипломну або іншу освіту - 10%;
- взагалі не підвищують своїх навичок щодо управління - 7%.

Які працівники необхідні на думку керівників МСП для роботи: технічні/робочі спеціальності - 32%, спеціалісти із комунікацій та просування товарів на ринку - 15%, економічні спеціальності - 12%, менеджери управлінці - 10%, ІТ-спеціалісти - 9%, водії/логісти, працівники сільськогосподарської сфери, продавці консультанти – 6%, юристи - 5%, всіх вистачає - 12%.

На сьогоднішній день лише 15% МСП є членами хоча б однієї бізнес-асоціації. Інша не приєднується за таких причин: не мають в цьому потребу - 48%, вважають, що бізнес-асоціації захищають інтереси обмеженого кола осіб - 26%, не бачать бізнес-асоціації, які б відповідали їх інтересам - 21%.

При цьому до видів послуг, в яких зацікавлені МСП від бізнес-асоціацій слід віднести: інформаційні послуги - 44%, юридична допомога - 33%, навчання (тренінги, семінари тощо) - 33%, адвокація та відстоювання інтересів - 28%, пошук нових торгівельних партнерів - 27%, пошук нових торгівельних партнерів за кордоном - 20%, допомога при вирішенні конфліктних ситуацій при експорті/імпорті - 13%.

Інтелектуальна власність як вихідний параметр. Розглянемо основні показники інтелектуальної власності в Україні (табл. 2.6).

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

Таблиця 2.6

Показники інтелектуальної діяльності в Україні

Роки	2018	2019	2020
1	3	4	5
Надійшло заявок на патенти на винаходи	4498	4094	4049
від національних заявників	2273	2232	2285
з них (від всього) за процедурою РСТ (міжнародна процедура)	3	1	4
від іноземних заявників	2225	1862	1764
з них за процедурою РСТ	1990	1671	1551
Видано патентів на винаходи	3014	2813	2590
Надійшло заявок на реєстрацію знаків для товарів та послуг за національною процедурою	20603	24652	29600
від національних заявників	16711	21245	26064
від іноземних заявників	3892	3407	3536
Зареєстровано знаків для товарів та послуг за національною процеду-	16686	12388	13618

За результатами табл. можна зробити наступні висновки:

1. Щороку кількість заявок на патенти на винаходи і, відповідно, виданих патентів на винаходи в Україні зменшується. При чому, якщо кількість заявок на патенти від національних заявників майже не змінилась, то від іноземних - зменшилась в 1,5 рази. Хоча варто зазначити, що більша частина поданих від іноземних заявників заявок затверджуються і патенти видаються. В той же час заявки від національних заявників підтримуються лише на половину, тобто майже 50% всіх заявок не затверджуються. Негативним є той факт, що за міжнародною процедурою національні заявники майже не подають заявки на патенти, на відміну від іноземних заявників. А саме наявність патентів, які видані саме за міжнародними процедурами є необхідною передумовою випереджаючого інноваційного зростання.

В останні роки більше всього з боку іноземних заявників надходила заявок на патенти на винаходи з США (за останні роки їх кількість зменшилась в 1,5 рази), Німеччини (зменшилась кількість вдвічі), Швейцарії (майже не змінюється кількість), Франції (зменшилась в 1,5 рази), Великої Британії, Бельгії (незмінна кількість) та Японії. Відповідно і отримано патентів на винаходи більше всього представниками США (при цьому їх кількість зросла), Німеччини, Швейцарії, Франції та Японії.

Що ж стосується національних заявників, то 92% всіх заявок надходила від представників освіти (63%) і представників професійної, наукової та технічної діяльності. Тобто від самих промислових підприємств ці заявки майже не надходять.

2. Майже незмінною залишається кількість заявок на патенти на корисні моделі від національних та іноземних заявників. При цьому слід зауважити, що якщо у випадку з патентами на винаходи частка іноземних та національних заявників майже однакова, то у випадку з патентами на корисні моделі частка іноземних представників становить лише 1,5-2%. Основними представниками є заявники з Кіпру (20,7%), США (8,9%) та Німеччини (5,2%). До того ж, кількість зареєстрованих патентів на корисні моделі від іноземних заявників зменшилась вдвічі.

Аналогічно патентам на винаходи більш активними національними заявниками на патенти на корисні моделі є представники освіти та науки. Таким чином активність промислових підприємств в сфері патентування залишається досить низькою. Їх частка в загальній сукупності не перевищує 4%. При цьому головними заявниками залишаються представники Київської та Харківської областей.

3. В 1,5 рази зросла кількість заявок та реєстрації патентів на промислові зразки від національних представників. Що ж стосується іноземних представників, то кількість поданих заявок постійно коливається. Більшість з них є представниками Німеччини, Кіпру, Японії та Франції.

4. Також в 1,5 рази зросла кількість поданих заявок на реєстрацію знаків для товарів та послуг за національною процедурою від національних заявників. Зареєстрованими ж були лише половина цих заявок. Ситуація з іноземними заявниками залишається майже незмінною. Їх частка в загальному обсязі становить близько 15%. Досить негативним є той факт, що за Мадридською системою (що є однією з передумов випереджаючого інноваційного зростання) заявок надходить більш ніж в три рази менше, ніж за національною процедурою.

5. Не дивлячись на досить непогану активність вітчизняних представників в сфері створення та охорони об’єктів інтелектуальної власності, їх подальша ре-

НУБіП України

алізація майже не відбувається. Все це говорить про низьку ефективність вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності.

2.2. Оцінка впливу податкового навантаження на інноваційну активність підприємств

Дослідження діяльності інноваційноактивних підприємств виявили, що більшість керівників, зазначених суб'єктів господарювання, вважають основною причиною (однією з основних причин) низької інноваційної активності — "надмірне податкове навантаження". Така одностайність респондентів (у питаннях, які стосуються обсягів податків, зборів та платежів до бюджетів всіх рівнів) вказує на те, що наслідки впливу цього чинника проявляються, очевидно, як на мікрорівні, так і на макрорівні. Причому, логічно припустити, що на різному рівні він детермінує цілу низку "своїх", притаманних відповідному рівню, факторів — прямих (безпосередніх) та непрямих (опосередкованих) — які, власне, і стримують активізацію інноваційної діяльності суб'єктів господарювання:

— мікрорівень:

— безпосередні (прямі) фактори: нестача коштів на розвиток підприємства, розширення асортименту продукції, збільшення обсягів виробництва, реалізацію нововведень та інноваційних проектів); відсутність стимулів для розширення виробничої діяльності (збільшення обсягів прибутків призведе до значного зростання податкових платежів);

— непрямі (опосередковані) фактори: неналежні умови для формування сприятливого інноваційного клімату на підприємстві;

— макрорівень:

— безпосередні (прямі) фактори: "тінізація" економіки (нестача коштів на фінансування фундаментальних досліджень, державних програм, спрямованих на структурну перебудову галузей народного господарства);

— непрямі (опосередковані) фактори: негативний вплив на ділову активність (економічну активність) в країні, неналежні умови для формування сприятливого інноваційного (а також інвестиційного) клімату економічної системи.

Таким чином, можна стверджувати, що рівень податкового навантаження суб'єкта господарювання — кількість податків, їх види, рівень і ставки диференційованості, наявність та обґрунтованість податкових пільг — є одним з факторів, який детермінує активність економічної діяльності господарюючих суб'єктів, їх спроможність до нагромадження та інвестування, що, в свою чергу, і забезпечує належні умови для формування сприятливого інноваційного клімату на підприємстві.

Проте необхідно зауважити, що питання впливу "розміру податкового навантаження" на активність і глибину інноваційних процесів, які ініціюються та реалізуються підприємствами, є неоднозначними і викликають гострі дискусії серед українських та зарубіжних науковців. Це пояснюється "наявністю різноманітних (нерідко антагоністичних) теоретичних положень, які "однозначно обґрунтовують" необхідність зниження податкового навантаження як основної умови забезпечення зростання інноваційної активності підприємств" .

Одні вчені вважають, що сучасний стан системи оподаткування в Україні є надмірним тягарем для економічного і, зокрема, інноваційного розвитку. "За існуючими оцінками, сумарні податки, що стягуються з юридичної особи, сягають понад 70 – 75% від зробленого. За іншими оцінками, податковий тиск на вітчизняного виробника ще важчий та становить 93 – 95 коп. на 1 грн. доходу".

Інша група вчених вважає, що "...вітчизняні податки не такі вже обтяжливі. Дані висновки грунтуються на використанні показників фактичних податкових надходжень як частки у валовому внутрішньому продукті. Розвиваючи цю думку, вони стверджують, що фіскальні системи країн зі сталою ринковою економікою ні кількістю, ні величиною платежів у цілому не відрізняються від української". Це

означає, що "такий рівень податкового тягаря на вітчизняні підприємства є нижчим, аніж в інших розвинутих державах, і складає близько 28 - 35%. Для порівняння: в Польщі — 40%".

Відсутня загальноприйнята методологія визначення податкового навантаження і статистична інформаційна база щодо цього показника. Не передбачено підходів до розрахунку загального податкового навантаження і в проекті Податкового кодексу".

Зважаючи на те, що вплив чинника "величина податкового навантаження" проявляється і на макрорівні, і на мікрорівні, необхідно розрізняти два рівні показників податкового навантаження: на рівні економічної системи держави в цілому (макрорівень) та на рівні окремо взятого суб'єкта економіки (мікрорівень)".

У світовій практиці показником податкового навантаження на макрорівні є відношення суми всіх вилучених з суб'єктів господарювання податків та платежів, незалежно від того, до бюджетів яких рівнів чи до яких позабюджетних фондів (Пенсійний, фонд соціального страхування) їх спрямовують, до обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП).

Результати розрахунку величини загального податкового навантаження суб'єктів господарювання України протягом періоду 2018 – 2020 рр. (в розрізі платежів) наведені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Величина загального податкового навантаження суб'єктів господарювання України протягом періоду 2018 – 2020 рр.

(в розрізі платежів, у % до ВВП)

Назва платежів	2018	2019	2020
Податок на прибуток підприємств	5,0	5,0	4,7
Платежі за використання природних ресурсів	1,1	1,0	1,0
Непрямі податки	7,0	7,1	6,8
Разом	**13,1**	**13,1**	**12,5**
Позабюджетні надходження з підприємств та організацій (Пенсійний та страхові фонди)	10,4	12,4	11,1
Всього вилучено з доходів підприємств та організацій	**23,5**	**25,5**	**23,6**

НУБіП України

Дані таблиці вказують на те, що податковий тягар суб'єктів господарювання України відповідає рівню, який характерний для країн з "західноєвропейською фінансовою моделлю ринкової економіки". Слід зауважити, що такий рівень є значно нижчим, аніж в країнах зі "скандинавською моделлю, яка передбачає рівень бюджетної централізації ВВП — 50 – 60%".

Динаміка, яка простежується протягом зазначеного періоду (незначне зростання податкового навантаження за рахунок збільшення обсягів відрахувань до позабюджетних фондів), є наслідком зростання заробітної плати та пенсійного забезпечення у 2018 – 2020 рр.

На мікрорівні податкове навантаження розраховується, в більшості випадків, за формулою:

$$Податкове\ навантаження = \frac{Нараховані\ податки\ та\ збори}{Валові\ доходи\ підприємства} \quad (2.1)$$

Слід зауважити, що даний алгоритм розрахунку величини податкового навантаження не враховує галузевої специфіки діяльності суб'єкта господарювання. Крім того, полемічним залишається питання включення до величини податкових надходжень, при розрахунку податкового навантаження, таких платежів, як акцизний збір, ПДВ та імпортне мито.

Ряд науковців вважають, що такі платежі є нейтральними (або транзитними) для підприємства, а тому їх не потрібно враховувати при визначенні податкового навантаження.

Інші дослідники переконані, що такі податки підприємства сплачують за рахунок своїх поточних грошових надходжень, а тому при визначенні величини податкового навантаження їх необхідно враховувати.

На нашу думку, більш прийнятним є підхід, згідно з яким при визначенні величини показника податкового навантаження непрямі податки — за винятком акцизного збору — не враховуються.

Найбільш ефективним, з точки зору об'єктивності оцінки податкового навантаження діючого підприємства є визначення величини ефективної податкової ставки,

в основі розрахунку якої лежить концепція доданої вартості, створеної на даному підприємстві, що робить можливим використання цього показника при проведенні міжгалузевого порівняльного аналізу діяльності суб'єктів господарювання:

$$Ефективна\ податкова\ ставка = \frac{Податки\ та\ збори}{Додана\ вартість} \qquad (2.2)$$

Згідно даної методики, аргумент "*податки та збори*" включає в себе всі податки і збори, які підприємство сплачує до бюджетів всіх рівнів, за винятком ПДВ, мита і податків з доходів фізичних осіб (вважається, що податок з доходів фізичних осіб є податковим тягарем для окремої фізичної особи, а підприємство виступає лише податковим агентом).

В свою чергу, додана вартість розраховується на основі показників декларації про прибуток підприємства як сума складових:

$$Додана\ вартість = АМ + ПЗ + НП + ОП + СЗ + ВП, \qquad (2.3)$$

де, *АМ* — амортизаційні відрахування;

НП — нарахований податок на прибуток;

ОП — витрати на оплату праці;

ПЗ — сума інших нарахованих податків, зборів (акциз, мито, державне мито, плата за землю, рентні платежі, податок з власників транспортних засобів, збір за забруднення навколишнього природного середовища, податок з реклами, ринковий збір та інші);

СЗ — сума страхового збору;

ВП — валовий прибуток від основної діяльності (різниця між валовим доходом від основної діяльності та витратами на придбання товарів (робіт, послуг)).

Зважаючи на те, що різні методології розрахунку показників податкового навантаження зумовлені різними економічними інтересами кожної з сторін (держави, в особі державних органів, що забезпечують наповнення бюджету, власників підприємств та їх менеджерів), відсутність достатньої інформаційної бази для можливості проведення розрахунків за різними алгоритмами, а також відповідно

до методичних підходів ДПА України, вважаємо за доцільне провести дослідження показників податкового навантаження. використовуючи показник загального податкового навантаження:

$$Податкове\ навантаження = \frac{Сума\ податків\ та\ зборів\ до\ бюджетів\ усіх\ рівнів}{Обсяг\ валового\ доходу\ підприємства} \quad (2.4)$$

Протягом 2020 року 31 суб'єктом господарювання м. Кременчук Полтавської області (вибірка інноваційноактивних підприємств) до бюджетів всіх рівнів сплачено податків, зборів та обов'язкових платежів на загальну суму 229,44 млн. грн., що складає 21,1% всіх загальнообласних надходжень.

Виявлена розбіжність (яка є істотною!) між частками, що складають валові доходи зазначених підприємств, їх обсягом експорту і сумою сплачених податків у загальнообласних обсягах, відповідно, валового доходу, експортних операцій та податкових надходжень, потребує детальнішого вивчення: необхідно, на рівні окремого підприємства (з даної вибірки), проаналізувати величину співвідношення між зазначеними частками.

В цілому, інноваційноактивні підприємства здійснили протягом 2020 року експортних операцій на суму 1178,8 млн. грн., а їх частка в загальнообласному обсязі експорту склала 39,6%.

З цього приводу, доцільним, на нашу думку, є проведення порівняльного аналізу між оцінкою впливу величини податків на стримування інноваційної активності (на основі даних анкетного опитування керівників інноваційноактивних підприємств), рівнем фактичного податкового навантаження окремого суб'єкта господарювання (на основі фінансової звітності зазначеної вибірки суб'єктів господарювання) та рівнем середньогалузевого (по Україні) податкового навантаження.

Результати порівняльного аналізу свідчать, що керівники 21 з 31 інноваційноактивних підприємств вважають податкове навантаження однією з основних причин низької інноваційної активності суб'єктів господарювання. При цьому, тільки на 5 підприємствах (з 21 вищезазначеного) його величина перевищує відповідне середньогалузеве значення.

Таким чином, підсумовуючи результати дослідження впливу величини податкового навантаження на інноваційну діяльність (активність) підприємств, проведені на основі даних декларацій суб'єктів господарювання про прибуток підприємств, ПДВ та експортно-імпортну діяльність, даних анкетного опитування їх керівників, а також показників середньогалузевого податкового навантаження по Україні, можна стверджувати: немає об'єктивних підстав вважати податкове навантаження суб'єктів господарювання, яке існує сьогодні в українській економіці, основною причиною (однією з основних причин) стримування інноваційної діяльності (активності) вітчизняних підприємств.

Висновки до розділу 2

1. Занепокоєння викликає той факт, що зниження активності інноваційної діяльності суб'єктів господарювання набуло ознак системності, а тому позитивні зміни у сфері інновацій можливі лише за умови розробки та реалізації комплексної програми, спрямованої на покращення ситуації, що склалась у цій сфері;

2. На основі даних існуючої статистичної (офіційної) звітності підприємств проведення аналізу їх інноваційної активності є неможливим. Очевидно, що діюча система статистичної звітності в Україні повинна зазнати деяких трансформацій, для забезпечення можливості проведення поглибленого аналізу інноваційних процесів та виявлення визначальних факторів впливу на їх перебіг;

3. Результати опрацювання дозволили:

— кількісно та якісно оцінити основні причини, які перешкоджають активізації інноваційної діяльності підприємств;

— окреслити якісний склад нововведень (за видами інноваційної діяльності), виявити ступінь їх новизни (рівень "інноваційності інновацій"), структуру (співвідношення між "інноваційними" проектами та "звичайними" нововведеннями) та окреслити основні тенденції;

— дослідити співвідношення між основними джерелами нововведень (інституціональний і фінансовий аспект) та найбільш очікувані напрями зміни їх структури;

— провести комплексну оцінку ефективності комп'ютеризації підприємств і технологічних процесів основного виробництва за рівнем: морального зносу активної частини обладнання, орієнтованості (за напрямами — ресурсозберігаючі, енергозберігаючі та екологічноспрямовані) та середньогалузевим рівнем виробничих технологій.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Обґрунтування організаційного забезпечення діяльності і взаємодії підприємства та інноваційного посередника

Стратегічною метою створення інноваційного посередника є проектна ідентифікація та поєднання діяльності винахідників, інвесторів та споживачів щодо трансформації їх технологій у продукцію, яка наділена принципово новими властивостями, що становлять цінність для кінцевих споживачів.

За рахунок консолідації діяльності учасників інвестиційно-інноваційної діяльності у формі інноваційних посередників виникає можливість об'єднання винахідника та інвестора в процесі випуску конкурентоспроможної продукції (послуг, технологій тощо), а також пошуку її кінцевого споживача. Взаємодія винахідників, інвесторів та споживачів інноваційної продукції у формі інноваційного посередника дозволяє узгодити параметри пропозиції інновацій з параметрами їх попиту, що прискорює процеси комерціалізації науки та дозволяє підвищити їх економічну ефективність.

В сучасних умовах інноваційний посередник є глобальною комунікаційною мережею, яка генерує потужний синергічний ефект за рахунок згладжування невизначеності напрямів реалізації пропонованих інноваційних проектів на вході ланцюжка «винахід - впровадження - конкурентоспроможна продукція» та потреб кінцевих споживачів інноваційної продукції (послуг, технологій тощо) за рахунок реалізації коригуючих дій на всіх етапах трансформації винаходів у кінцевий інноваційний продукт.

Досягнення цілей функціонування інноваційного посередника забезпечується на підставі застосування системи інструментів ідентифікації, класифікації, сертифікації, реєстрації, стандартизації, оцінки, обліку, комерціалізації та трансферу об'єктів інтелектуальної власності в процесі доведення їх до кінцевого споживача.

Інноваційні посередники функціонують на перетині інноваційних мереж та ієрархічних структур, де спостерігається найвища потреба організації кооперації науки та виробництва шляхом узгодження параметрів пропонованих винаходів і розробок з параметрами кінцевої інноваційної продукції (послуг, технологій тощо), на яку існує попит в реальному секторі національної економіки, а також у пласких структур інших країн та транснаціональних корпорацій. Тим самим, інноваційні посередники відіграють роль посередника між наукою та різним за масштабами бізнесом в процесі реалізації інвестиційно- інноваційних процесів.

Враховуючи специфіку інноваційного посередника як сукупності учасників, що мають компетенції у різних сферах інноваційно-інвестиційного процесу слід зазначити щодо організаційної форми функціонування інноваційного посередника, то серед нормативно закріплених (одноосібне володіння, партнерство (товариство), корпорація) найбільш прийнятною буде організація такого бізнесу у формі партнерського закритого товариства, шляхом консолідації колективу учасників з певним видом інвестицій: одні учасники можуть вкласти капітал у грошовій та матеріальній формі, інші зробити інтелектуальний внесок із закріпленням генерального партнера, який буде здійснювати поточне управління діяльністю інноваційного посередника, нестиме персональну відповідальність по його боргах та зобов'язаннях власним майном.

До переваг такої форми належать відсутність необхідності у масштабних інвестиціях у статутний капітал (згідно національного законодавство про діяльність товариств мінімальний розмір уставного (пайового) капіталу товариства має бути не менше суми, еквівалентної 100 мінімальним заробітним платам, за діючої на момент створення ставкою); розширення спеціалізації в менеджменті діяльності інноваційного посередника; підвищення оперативності ухвалення управлінських рішень за рахунок колегіального затвердження тощо.

Реалізація стратегічної мети інноваційного посередника забезпечується шляхом організації його взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища, що обумовлює його характеристику як відкритої системи, яка складається із сукупності постійно взаємодіючих між собою підсистем, поєднаних єдністю цілей, що

забезпечує ефективне функціонування інноваційного посередника у часі та просторі. Виходячи з цього, типову структуру організаційної системи інноваційного посередника, яка забезпечує реалізацію його цілей шляхом організації внутрішнього середовища та забезпечення його взаємодії з макрооточенням можна представити наступним чином (рис. 3.1).

Підсистема визначення критеріїв складається зі стандартів, способів визнання, оцінки та обліку нематеріальних активів. Дана підсистема виконує функцію організаційно-економічного забезпечення трансформації наукової ідеї у об'єкт інтелектуальної власності та нематеріальний актив, який відповідає попиту на інновації та узгоджується з міжнародними стандартами фінзвітності.

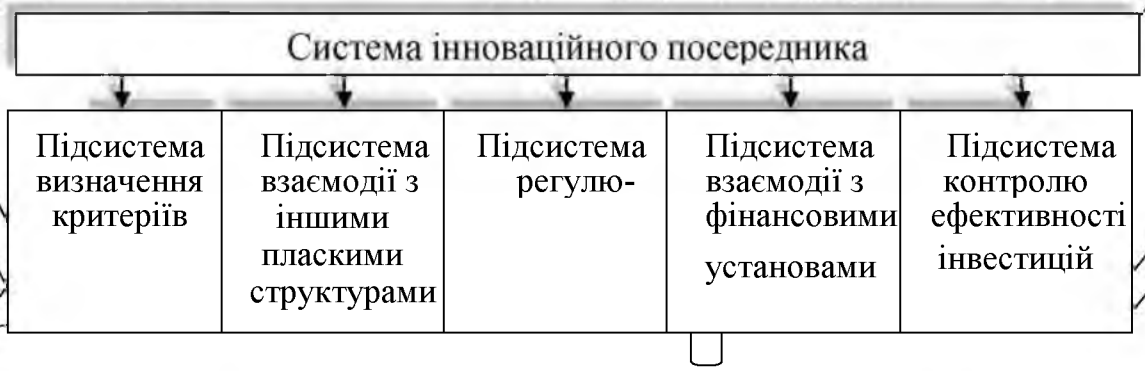

Рис. 3.1. Структура організаційної системи інноваційного посередника

Підсистема взаємодії з іншими пласкими структурами застосовує методи та алгоритми консолідації глобального мережевого ресурсу для проектної ідентифікації інновацій.

Підсистема регулювання включає механізми ідентифікації відповідності інновацій (їх класифікацію, експертизу, стандартизацію, сертифікацію, оцінку та облік) за допомогою цифрових моделей діагностики невідповідностей.

Підсистема взаємодії з фінансовими посередниками використовує існуючі в світі фінансові інструменти та комунікації різних за масштабами діяльності суб'єктів фінансового ринку.

Підсистема контролю ефективності інвестицій застосовує механізми фінансового менеджменту, засновані на глобальних інвестиційних стандартах.

Слід відзначити, що у штаті інноваційного посередника мають бути професійні надавачі послуг і сфері інтелектуальної власності, зокрема патентні повірені, оцінщики нематеріальних активів тощо, які мають спеціальні дозвільні документи для здійснення такої діяльності - ліцензії, сертифікати тощо.

Результатом реалізації даного етапу є формування нематеріального активу як комерційної одиниці та форми об'єкта інтелектуальної власності, здатної забезпечити подальшу комерціалізацію на внутрішньому та зовнішньому ринку

Рис. 3.2. Сукупність послуг інноваційного посередника в сфері юридичної реєстрації та правового захисту об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ)

Слід відзначити, що глобальні мережеві зв'язки інноваційного посередника забезпечують пропозицію на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також, як для прямих інвесторів, які безпосередньо впроваджуватимуть інновації у масове виробництво, так і для інвестиційних посередників, які прагнуть придбати права на нематеріальний актив з метою отримання спекулятивних прибутків від його подальшого перепродажу.

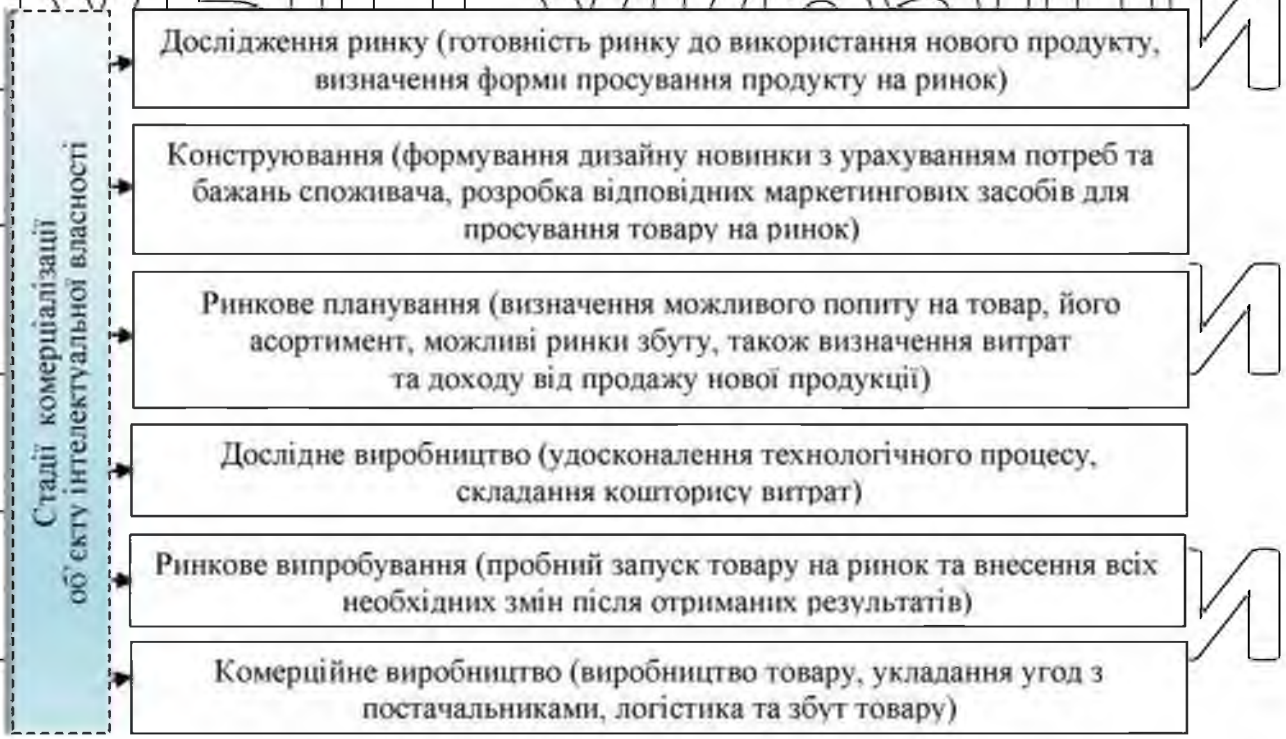

Рис. 3.3. Стадії комерціалізації об'єкта інтелектуальної власності

Способи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності засобами інноваційного посередника представлено на рис. 3.3.

На даному етапі інвестори розглядають інноваційну пропозицію, конкретизують обсяги необхідних фінансових ресурсів, проводять техніко- економіч-

ний аналіз та обґрунтовують висновки щодо доцільності інвестування інноваційної пропозиції.

Слід відзначити, що етап комерціалізації об'єкта інтелектуальної власності передбачає залучення значних обсягів фінансових ресурсів для реалізації усіх стадій процесу перетворення конкретної ідеї у кінцевий конкурентоспроможний продукт.

У ролі інвесторів можуть виступати представники національних ієрархічних структур - вітчизняні суб'єкти реального сектору економіки, як державні, приватні виробники, так і суб'єкти організаційно-економічних механізмів стимулювання інноваційної діяльності - наукові, та індустріальні парки, а також спеціальні правові режими економічної діяльності (СПРЕД), до яких належать технологічні парки, спеціальні (вільні) економічні зони та спеціальні режими інвестиційної діяльності - території пріоритетного розвитку.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

Рис. 3.4. Способи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності засобами інноваційного посередника

Невід'ємною складовою діяльності інноваційного посередника на даному етапі є контроль ефективності інвестицій інновацій за глобальними інвестиційними стандартами. На даному етапі, також, здійснюється фінансовий менеджмент інвестицій, обчислюються критеріальні показники їх ефективності та здійснюється поточне коригування операцій в рамках інвестування інновацій.

Трансфер об'єктів інтелектуальної власності як завершальний етап інноваційного процесу (ланцюга) представляє собою «передання систематизованого знання про виробництво продукції, застосування процесу, надання послуги; трансфер технологій у широкому розумінні означає взаємодію між партнерами, за

якої хоча б один із них передає свою технологію через ноу-хау, патенти, технічне сприяння іншому, хто бажає впровадити і використати технологію для конкретної мети; основним правилом трансферу технологій є отримання користі на взаємовигідній основі всіма учасниками; у вузькому розумінні трансфер технологій - це процес передання технологій зі сфери розроблення до сфери практичного використання (від розробника - замовнику (виробнику)))»

Отже, в рамках трансферу об'єктів інтелектуальної власності власники нематеріального активу в період спаду попиту компанії, можуть здійснити його перепродаж (або некомерційне передання) на менш розвинених ринках, де його викуплять з метою запуску серійного виробництва та отримання прибутку не за рахунок унікальних властивостей інноваційної продукції, а за рахунок великих обсягів виробництва та реалізації продукції з істотно меншим рівнем доданої вартості.

В результаті цього, нематеріальний актив розміщується у інформаційному просторі пласких структур інших країн, де здійснюється їх викуп, за необхідності, доопрацювання, та подальше впровадження.

Таким чином, за рахунок поєднання зусиль усіх учасників інвестиційно-інноваційної діяльності у формі інноваційного посередника виникає можливість отримання ефекту синергії від реалізації інноваційної діяльності, який неможливий за умов поодинокого функціонування окремих учасників інвестиційно-інноваційних процесів, що доводить існуюча практика організації інвестування інновацій в Україні.

3.2. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення формування інноваційного клімату підприємств

Методика визначення інноваційного клімату підприємств регіону (галузі)є актуальна шляхом їх ідентифікації та умовами досліджень інноваційноактивних підприємств. Верифікація отриманих результатів підтвердила достатній рівень об'єктивності сформульованих оцінок, що дозволило стверджувати про доцільність практичного застосування даної методики, а також узагальнити її "сильні" сторони. Проте очевидно, що запропонований алгоритм проведення таких досліджень — з метою визначення інноваційного клімату підприємств вибраного ареалу — безумовно має і "слабкі" сторони.

Неможливість застосування даної методики для одного підприємства. Методика розрахунку інтегральної оцінки інноваційного клімату підприємства передбачає використання цілого ряду методів та прийомів аналізу. Це означає, що розраховане значення такого показника не може вважатись як абсолютна величина, оскільки не визначена шкала оцінювання. Інформативність інтегральної оцінки інноваційного клімату визначеного суб'єкта господарювання з'являється лише у випадку наявності сукупності аналогічних показників, які розраховані для певної вибірки підприємств згідно з даною методикою. Диференціація їх значень та величин середньоквадратичних відхилень формує відносну шкалу оцінювання і тим самим забезпечує інформативність кожного окремого показника інноваційного клімату суб'єкта господарювання.

Наявність прямих причинно-наслідкових зв'язків між фінансовими показниками економічної діяльності суб'єкта господарювання та його рівнем інноваційного клімату, а також підтвердили абсолютну однонаправленість таких зв'язків.

Спробою ідентифікації факторів, які є визначальними у формуванні інноваційного клімату підприємства (а отже, їх можна вважати і регулюючими факторами), став наступний етап дослідження.

Таким чином, основним завданням даного етапу —було визначення ознак, за якими проведення кластерного аналізу призвело б до отримання результатів

З цією метою основним критерієм у формуванні кластерів було вибрано принцип відповідності, тобто результати групування одних і тих самих об'єктів, отримані шляхом проведення кваліметричного та кластерного аналізу, повинні бути максимально схожими. Це означає, що сукупність підприємств, які знаходяться в тому чи іншому квадранті (за результатами кваліметричного аналізу) повинна відповідати сукупності підприємств, які знаходяться в тому чи іншому кластері (за результатами проведення кластерного аналізу).

Очевидно, що в нашому випадку предикатом висновку виступає ранжування підприємств за рівнем їх інноваційного клімату, а суб'єкт висновку — ідентифікація (ієрархічна чотирьохрангова класифікація) підприємств за їх приналежністю до одного з чотирьох квадрантів, які характеризуються різним рівнем інноваційного клімату.

З метою вирішення окресленого завдання було розроблено програмний модуль обробки результатів кваліметричного та кластерного аналізу, структурна блок-схема

Даний програмний модуль складають кілька функціональних блоків та окремих модулів, призначення і функціонування яких доцільно розглянути детальніше.

База ознак та спостережень. Даний блок складає база даних результатів проведеного анкетування. Слід зауважити, що з метою нівелювання впливу несуттєвих факторів деякі з питань (відповідей) анкети були вилучені, зокрема:

— питання (відповіді), які в контексті проведення кластерного аналізу є неінформативні;

— питання, на які всі респонденти (100%) відповіли однаково.

Крім того, відповіді анкети, які не можна однозначно трактувати "так" або "ні" (наприклад оцінка рівня технологій за 10-ти бальною шкалою), були трансформовані до дискретного формату 1 ("так") або 0 ("ні").

Результати кваліметричного аналізу, адаптовані для можливості порівняння з результатами кластерного аналізу. З метою оптимізації проведення

окреслених досліджень було вибрано одномірний формат (тільки за однією ознакою) представлення даних кваліметричного аналізу. Тобто враховувалась лише приналежність підприємства до того чи іншого квадранта. Інші результати кваліметричного дослідження (числові значення інтегрального показника інноваційного клімату та коефіцієнта варіації) ігнорувалось. (Слід зауважити, що попереднє сортування даних здійснювалось за двома ознаками: приналежність до певного квадранта — в порядку зростання нумерації квадрантів; сортування в межах квадранта — в порядку спадання величини інтегрального показника інноваційного клімату).

Вибір кількості ознак ("регістр" кількості ознак). Це модуль, який призначений для автоматичної зміни кількості ознак, за якими в подальшому проводитиметься кластерний аналіз в заданих користувачем межах. (В свою чергу, він є складовою модуля "двохрангового лічильника-комутатора").

Вибір комбінацій ознак ("комутатор" кількості ознак). Це модуль, який призначений для автоматичної зміни комбінацій ознак (з загальної кількості ознак, але в межах заданих *"регістром" кількості ознак*), за якими, в подальшому, проводитиметься кластерний аналіз.

Лічильник використаних комбінацій. Це модуль, який призначений для контролю за процесом використання комбінацій, а також для управління іншими складовими загального програмного модуля. Очевидно, що у випадку невикористання всіх комбінацій — за інших незмінних умов — код циклічного контролю буде логічне "НІ", що призведе до активізації модуля "комутатор комбінацій ознак". У разі використання всіх комбінацій (код циклічного контролю — "ТАК"), відбудеться зміна стану іншого модуля— "лічильника використаних ознак".

Лічильник використаних ознак. Це модуль, який призначений для контролю за процесом використання ознак, а також для управління іншими складовими програмного модуля. Очевидно, що у випадку використання ознак, загальна кількість яких складає менше 5 — за інших незмінних умов, — код циклічного контролю буде логічне "НІ", що призведе до активізації модуля "вибір

кількості ознак", в результаті чого загальна кількість ознак зросте на 1. У разі досягнення максимальної межі кількості ознак (при $n_{max} = 5$ — код циклічного контролю буде логічне "ТАК"), відбудеться зміна стану іншого модуля — "зниження рівня подібності результатів".

Зниження рівня подібності результатів. Даний блок призначений для контролю за дотриманням визначених умов подібності результатів проведеного кластерного аналізу результатам кваліметричного аналізу. Активізація даного блоку означає, що результати кластерного аналізу, який був проведений окремо для кожного випадку, (кількість випадків визначалась комбінацією $n_{min} = 2$, $n_{max} = 5$ з 52 ознак), не відповідають — згідно з заданим критерієм подібності — результатам кваліметричного аналізу. Таким чином, можливість проведення подальших досліджень визначається можливістю регулювання (зниження) рівня подібності результатів. Очевидно, що в даному програмному модулю цю можливість забезпечує блок "параметри подібності результатів".

Параметри подібності результатів. Даний блок призначений для:

- вибору та встановлення користувачем критерію (критеріїв) подібності результатів, тобто, які саме показники результатів проведеного кластерного та кваліметричного аналізу слід порівнювати між собою;
- вибору та встановлення користувачем мінімальної та максимальної межі подібності результатів, тобто, наскільки результати проведеного кластерного та кваліметричного аналізу можуть відрізнятись між собою за параметром, котрий є критерієм подібності;
- узгодження (синхронності) роботи блоку "зниження рівня подібності результатів" та "модуля порівняння результатів кластерного та кваліметричного аналізу";
- оперативного контролю за рівнем точності розрахунків.

Оскільки, з метою оптимізації проведення окреслених досліджень було вибрано одномірний формат, то критерієм подібності могла виступати лише одна ознака — приналежність підприємства до того чи іншого кластеру (квадранта)

— якою, власне, і були представлені результати кваліметричного аналізу (про це зазначалось вище).

Визначення максимальної та мінімальної меж подібності зводиться до розрахунку допустимої кількості тих підприємств, які за результатами кваліметричного та кластерного аналізу будуть згруповані до різних сукупностей, тобто порушуватимуть тотожність "квадрант" ≡ "кластер".

Модуль порівняння результатів кластерного та кваліметричного аналізу ("кінцевий тригер"). Він призначений для завершення одного повного циклу розрахунків, які здійснюються загальним програмним модулем, і формування однозначної відповіді щодо подібності результатів кластерного та кваліметричного аналізу. У випадку формування позитивної відповіді (логічне "ТАК") вважається, що окреслене завдання виконано. Тобто ознаки, за якими проведення кластерного аналізу формує сукупності підприємств, які є тотожними їх групуванню згідно кваліметричного аналізу, вважаються визначеними. При цьому на екран монітора виводиться інформація про код кожної з визначених ознак — "результати розв'язку".

Блок пам'яті (зберігання та накопичення даних про використання ознак та комбінацій). Він призначений для можливості оперативного управління загальним програмним модулем. У випадку зупинки чергового циклу розрахунків (це може бути зумовлено вивантаженням основної прикладної програми, перевантаженням операційної системи, вимкненням ПК тощо) його продовження відбудеться з тієї операції, на якій цикл розрахунків було зупинено.

Результати кластерного аналізу. Даний модуль призначений для адаптації результатів кластерного аналізу до формату (одномірного), прийнятного для можливості їх обробки "кінцевим тригером". При цьому, як зазначалось вище, враховувалась лише одна ознака: приналежність підприємства до того чи іншого кластеру.

НУБіП України

Проведення кластерного аналізу. Даний модуль забезпечує можливість проведення кластерного аналізу, метою якого є групування підприємств, керівники яких взяли участь в анкетуванні, на чотири кластери за ознаками схожості рівня інноваційного клімату (умов, які визначають інноваційний клімат).

Оскільки, саме результати цього аналізу повинні стати остаточною відповіддю окреслених досліджень, видається за доцільне більш детально описати метод кластерного аналізу та його методологію.

Кластерний аналіз — це сукупність математичних методів, призначених для формування відносно “віддалених” один від одного груп “близьких” між собою об’єктів на основі даних про відстані (міри близькості) або зв’язки між ними. Основними інструментами кластерного аналізу виступають “об’єкт” — елемент або одиниця вибірки спостережень та “ознака” — визначена властивість об’єкту, яка може бути величиною як кількісною — “ранговою” або “шкальною”, — так і якісною — “номінальною”.

Проведення кластерного аналізу передбачає “формування матриці “об’єкт – ознака” (або “об’єкт – властивість”), яка включає в себе значення ознак, котрі характеризують вибірку спостережень що досліджується”:

— кожне спостереження представлено в матриці окремим рядком, у якому записані значення ознак, які використовуються в процесі проведення кластеризації;

— окрема ознака в такій матриці буде представлена стовпчиком значень цієї ознаки по всіх об’єктах вибірки.

Вибір програмного забезпечення для проведення кластерного аналізу здійснювався за такими критеріями:

— можливість кластеризації даних на основі методу ***k***-середніх (оскільки кількість кластерів при проведенні даного дослідження є заздалегідь заданою;

— можливість імпорту (експорту) даних з документів (в документи) програм *Microsoft Excel* та *Microsoft Access*. (Це означає, що вибрана програма повинна підтримувати технологію *OLE* (*Object Linking & Embedding* —

НУБіП України

"об'єкт зв'язаний або інтегрований") та протокол обміну даними *DDE* (*Dynamic Data Embedding* — "динамічний обмін даними"));

— можливість консолідації даних з програмами СУБД на основі драйверів *ODBC* (*Open Data Base Connectivity* — "відкрита архітектура баз даних");

— можливість створення "макросів" (невеликих програмних модулів, які зберігаються у файлі документу);

— можливість використання мови програмування *VBA* (*Visual Basic for Application* — "об'єктно-орієнтована мова програмування").

Таким чином, для проведення кластерного аналізу було вибрано програму *Statistica 6.0* (розробка *StatSoft, Inc*), яка відповідає усім зазначеним вимогам.

Результати розрахунків виявили чотири ознаки, проведення кластерного аналізу за якими формує такі сукупності підприємств, які найбільш точно відповідають сукупностям підприємств:

1. Наявність на підприємстві *спеціалізованих підрозділів, у функції яких входить впровадження нововведень*;
2. Наявність *корпоративної (локальної) комп'ютерної мережі*;
3. Використання суб'єктом господарювання в своїй діяльності *інформаційних систем управління проектами*;
4. Вибір та реалізація "*наступальної*" *стратегії інноваційного розвитку підприємства в найближчому майбутньому*.

Таким чином, ефективність інвестиційно-інноваційних процесів в державі значним чином визначається продуктивністю взаємодії їх суб'єктів, кожен з яких представляє окрему ланку системи комерціалізації науки. Відповідно, фундаментальним базисом інноваційного прориву економі країни є формування ефективного інформаційного забезпечення інноваційної діяльності бізнесу.

Висновок до розділу 3

Важливою ознакою процесів формування інноваційного клімату підприємства є рівень "збалансованості" всіх його підсистем. своєрідна "рівнонавантаженість" або "рівнорозвиненість" кожної складової, які, власне, і формують загальний інноваційний клімат.

Сучасні параметри розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств характеризуються негативною динамікою інноваційної активності бізнесу, домінуванням низько технологічних та ресурсоємких галузей у ВВП та імпортоорієнтованим споживанням, що, у цілому, демонструє неефективність діючих організаційно-економічних механізмів взаємодії суб'єктів інвестиційно- інноваційної інфраструктури та наголошує на пріоритетній необхідності їх розвитку.

Важливу роль у розвитку інноваційної діяльності відіграє інвестиційне забезпечення інноваційних процесів, яке сьогодні в Україні характеризується критично низьким рівнем бюджетного фінансування, недостатньою капіталізацією фондового ринку, високою вартістю банківського кредитування та обмеженістю власних коштів інноваційних підприємств для належного забезпечення інноваційних витрат в процесі модернізації виробничих потужностей.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

ВИСНОВКИ

1. Визначальним фактором сталого розвитку економічної системи в сучасних умовах є її інноваційна спрямованість, основними характеристиками якої виступають:

системність — (головна ознака інноваційної спрямованості економіки) — ступінь (рівень) організованості процесів генерування, продукування та впровадження інновацій;

масштабність — (кількісний критерій) — кількість інновацій (нововведень), які генеруються, продукуються та впроваджуються підприємствами;

динаміка — (якісний критерій) — швидкість перебігу процесів інноваційної діяльності (скорочення тривалості кожної з фаз інноваційного процесу);

рівень — (якісний критерій) — глибинність інновацій (“рівень інноваційності інновацій”); позитивний непрямий ефект (включно з позитивними екстерналіями) для зовнішніх суб’єктів господарювання від продукування та впровадження інновацій підприємством;

2. Створення цілісної, дієвої та ефективної НСІ України на даному етапі розвитку вітчизняної економки є маловірогідним. Тому сьогодні основним пріоритетом внутрішньої економічної політики держави повинні стати розробка та реалізація комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на забезпечення передумов для створення і становлення української системи інновацій:

формування сприятливого інноваційного макроклімату — це одночасне зростання попиту на інновації (схильність економіки і суспільства до інновацій) та їх пропозиції (наявність об’єктивних передумов для створення і продукування інновацій). Реалізація даного завдання полягає у трансформації традиційної стратегії прямих технологій у стратегію створення передумов для активізації інноваційних процесів у суспільстві;

формування сприятливого інноваційного мікроклімату — це одночасне зростання креативних можливостей суб’єкта господарювання і його готовності

НУБіП України

їх реалізувати. Екзогенним фактором здійснення окресленого завдання виступає рівень інноваційного макроклімату. Ендогенний фактор — використання новітніх форм управління, які, власне, і забезпечують формування сприятливого інноваційного клімату на підприємстві;

підвищення ефективності взаємодії інноваційних макро- та мікрорівнів — це збільшення (розширення) взаємовпливів: інноваційного макроклімату на мікроклімат — шляхом поліпшення "початкових умов" формування інноваційного клімату підприємства і збільшення кількості позитивних екзогенних, для нього, факторів; інноваційного мікроклімату на макроклімат — через продукування таких "нових продуктів", рівень інноваційності яких створює певний інноваційний тиск на загальну та економічну (ділову) активність суспільства;

4. Узагальнення результатів дослідження впливу податкового навантаження на інноваційну активність підприємств спростувало твердження про те, що основною причиною стримування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є високий рівень їх податкового навантаження. При цьому його значення відповідає рівню, який є характерним для країн з "західноєвропейською фінансовою моделлю" і значно нижчий, ніж в країнах з "скандинавською моделлю" ринкової економіки;

5. Методика визначення регулюючих факторів формування інноваційного клімату підприємств дозволяє:

— проводити розрахунок інтегральної оцінки інноваційного клімату кожного підприємства досліджуваної вибірки;

— класифікувати тип інноваційного клімату на основі "величини" та "збалансованості" розрахованих значень його складових;

— здійснювати порівняльний аналіз суб'єктів господарювання досліджуваної вибірки, на основі класифікації типів інноваційного клімату, який враховує: безпосередньо — ефективність діяльності інших господарюючих суб'єктів; опосередковано — рівень інноваційного макроклімату;

— досліджувати зв'язки (взаємозв'язки) між рівнем інноваційного клімату підприємства та показниками його фінансово-господарської діяльності;
— виявляти статистично значимий розподіл фінансових коефіцієнтів суб'єктів господарювання, що характеризуються різним типом інноваційного клімату;
— ідентифікувати фактори, що є визначальними у формуванні інноваційного клімату підприємств.

Можливість ідентифікації визначальних факторів формування інноваційного клімату суб'єктів господарювання переводить їх у категорію регулюючих факторів. При цьому з'являється реальна перспектива:
— проведення попередньої оцінки інноваційного клімату підприємств — експрес-діагностика інноваційного клімату (з метою обґрунтування рішення про доцільність кредитування попередніх (підготовчих) етапів розробки інноваційного проекту);
— покращення інноваційного клімату суб'єкта господарювання — шляхом розробки і реалізації комплексної програми, спрямованої на активізацію визначальних (регулюючих) факторів.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України
2. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. Реєстр. №1560-XII.
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про інвестиційну діяльність" від 05.03.1998 р. Реєстр. №185/98-ВР.
4. Закон України "Про місцеве самоврядування" від 21.05.1997 р. Реєстр. №280-1997.
5. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування" від 06.09.2005 р. Реєстр. №2813-IV.
6. Закон України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" від 16.07.1999 р. Реєстр. №991-XIV.
7. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" від 14.02.2006 р. Реєстр. №3516-И.
8. Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" від 23.03.2000 р. Реєстр. №1602-III.
9. Закон України "Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні" від 17.12.1993 р. Реєстр. №3744-XII.
10. Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13.10.1992 р. Реєстр. №2673-XII.
11. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. Реєстр. №40-IV
12. Постанова Верховної Ради України "Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів" від 24.12.1999 р. Реєстр. №1359- XIV.
13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо реалізації Закону України "Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні" від 31.03.1994 р. Реєстр. №2031.
14. Бажал Ю.Л. Фінансове забезпечення інновацій // Фінанси України. 2014. №4. С. 142 – 144.
15. Геєць В.М. Ще раз про складові економічного піднесення в Україні // Економіка України. 2008. №11. С. 17 - 29.
16. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво. Пер. з англ. К.: Україна, 1994. 319 с.
17. Федулова Л., Пашута М. Розвиток Національної інноваційної системи // Економіка України. 2015. №4. С. 35 – 47.
18. OECD – Technology and Economy: The Key Relationships. Paris. 1992.
19. Allen I. Scientific innovation and industrial prosperity. London, 1966. P. 31.

НУБіП України

20. Bak P. How Nature Works. The Science of Self-organized Criticaly. Oxford, Oxford University Press, 1997, p. 62.
21. Edquist C. (ISE Coordinator), The ISE Final Report: Scientific Findings and Policy Implications of the 'Innovation Systems and European Integration' (ISE) Research Project, Linkoping University, Sweden, May, 1998. pp. 24 – 26.
22. Katspshynski B. Pro-innovative Policy // Science – Technology – Economy / A. Kuklinski / ed. / Warsaw. 2004.
23. Kuklinski A., Orlowski W.M. / eds /. The Knowledge – Based Economy: The Global Challenges of the 21 st. (Science and Government Series). Warsaw. 2010. Vol. 4.
24. Schienstock G. Technology Policy in a Globalizing Learning Economy: From Direct technology Policy towards Conditions – Enabling Innovation Policy // The Knowledge – Based Economy: The Global Challenges of the 21 st. century. (Science and Government Series) / A. Kuklinski, W.M. Orlowski /eds /. Warsaw. 2019. Vol. 4. P. 68 – 88.

НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України
НУБіП України